

FOLIA SCANDINAVICA
VOL. 6 POZNAŃ 2000

RUMSUPPFATTNINGEN I SVENSKAN OCH POLSKAN. EN JÄMFÖRANDE STUDIE I PREPOSITIONSBRUK¹

WITOLD MACIEJEWSKI

Adam Mickiewicz University, Poznań

ABSTRACT. The comparison of spatial prepositions in Polish and Swedish is based on the assumption that spatial exponents of different languages represent a common conceptual system, a kind of elementary geometry. The common universe consists of DISTANCE, DIMENSIONS, INTERIOR, EXTERIOR and concepts related to the vertical and to the horizontal axis. The language-specific distinctions show that each language discovers or stresses somewhat different features of the world referred to. Thus, on the one hand, the repertoire of spatial exponents tends to differ from language to language. On the other hand, there are differences in the semantic structure. Some Swedish prepositions need nouns denoting ringformed, cassetteshaped or bending objects, while Polish prepositions specify objects as full or empty, being in dynamic contact, or surrounded by other objects like islands. Swedish stresses the one- and three-dimensionality of objects more consistently than Polish. External surface of objects and the close adjacency are also differently structured in the languages in question. Some difference in spatial metonymy and metaphors are also pointed out.

I. ALLMÄNNA ANMÄRKNINGAR²

Uppfattar svenskar RUM på samma sätt som andra folk, t.ex. polacker? Frågan berör ett omstritt område. Åtminstone sedan romantiken har man betraktat språket som en avspegling av vår

---

¹ Ett stort tack till Lennart Hagåsen som har bidragit med kritik och värdefulla synpunkter.

² Den lingvistiska „spatiologin” har tillägnat en något specifik terminologi. Det kan vara på sin plats att förklara några av termerna:

– Referenten (= „det som sökes”) anges oftast med subjekt i lokativa meningar. Sett ur ontologisk synpunkt är referenten ett konkret föremål (eng. *entity*).

världsåskådning. I språkspecifika särdrag har man sett tecken på andra, „djupare” skillnader som kan bestämma vår perception och kategorier i vår tankevärld. Emellertid kan en undersökning som håller sig inom språkvetenskapens ramar leda endast till gissningar. Avståndet mellan den allmänna, språkbundna världsbilden och den individuella föreställningsvärlden är nog avlägset. Den individuella sfären är knappt tillgänglig för språkforskningen.

Bindande för de infödda talarna är de grammatiska särdragen, vilket framför allt betyder att de (dvs. vi alla) måste urskilja de distinktioner i det fysiska rummet som motsvarande semantiska distinktioner syftar på. Därför är spatiala exponenter med den högsta grammatikaliseringsgraden de mest intressanta för denna undersökning. Kasus och prepositioner intar därvid den högsta positionen, adverb, verb o. a. lexem den lägsta.

För närvarande är vägen bäst beredd för en jämförande undersökning av rumsprepositioner, och detta tack vare monografier av Klebanowska 1971 och Sjöström 1990. *Nysvenska studier* har också publicerat ett bidrag i detta ämne (Strzelecka 1988). Adam Weinsberg 1973 (förkort. AW) har med sin jämförelse mellan polska, tyska och rumänska lagt grunden till kontrastiv forskning. Maciejewski 1996 anlägger ett typologiskt perspektiv på problematiken. Weinsberg har bevisat att propositionerna inte utgör något idiosynkratiskt område, otillgängligt för en jämförande analys. Min studie är tänkt som en utvidgning av Weinsbergs pionjärinsats.

– Lokalisatorn el. relatum är den bit av det fysiska rummet (dvs. en plats el. ett föremål) som utgör referens för sökandet. Lokalisatorn anges i form av substantiv i nominala rumsadverbialer el. deiktiskt vid adverb.

– Lokalisatorns område är dess exteriör medan dess inre är interiör.

– Sökområdet el. sökningsområdet (eng. *search domain*) omfattar referenten och lokalisatorns interiör och exteriör. Sökområdet impliceras av bl.a. prepositioner och är i dessa fall identiskt med antingen lokalisatorn eller dess intriör eller exteriör. Sökområdet, implicerat av t.ex. *framför/przed* är att jämföra med en rektangel ansluten på den s.k. noll-nivån till lokalisatorns framsida (inherent el. projekterad).

– Rumsrelationen är den relation som anges av spatiala markörer (el. exponenter: verb, verbbaffix, prepositioner, adverb). Relationsmarkörer är normalt semantiskt sammansatta och berör kvalitéer hos lokalisatorn, referenten och det omgivande rummet. Geometrin (den euklidiska) eller en primitiv topologi är bara en del av innehållet hos dessa exponenter.

– Positionen är relationen mellan referentens kropp och de spatiala koordinaterna. När någon ligger på magen, är magen ingen lokalisator utan uttrycket på magen anger på vilket sätt kroppen är vänd i förhållande till sina inherenta (och kanoniska) delar.

1. MORFOSYNTAKTISKA KATEGORIER

1.1. ORIENTERINGSSTRATEGIER

Allmänt sett hör svenska och polska båda till den lokativa typen, vilken präglas av ett relativt rikt förråd av prepositioner, men av en sparsam representation av adnominala affix med kvalitativ betydelse. Den motsatta, kvalitativa typen representeras t.ex. av mayaspråk i Amerika, en del bantuspråk och australiska språk. Den stora skillnaden ligger i att språk av den senare typen beskriver det sökta föremålet, medan frågan „var?” är av sekundär betydelse. Frågan „var?” motsvaras i de kvalitativa språken av frågan „hur?” el. „hurudant är det?”. Dessa språk har alltså utvecklat grammatiskt genus, klassmärke eller klassifikatorer men saknar prepositioner (jfr Gumperz & Levinson 1996, Maciejewski 1996).

1.2. STRUKTURSKILLNADER INOM HUVUDKATEGORIER

Trots att svenska och polska representerar samma lokativa typ, framträder strukturskillnaderna mellan de båda språken redan vid ett första betraktande. De nominala rumsadverbialen kan beskrivas med hjälp av en enkel matris. Rubrikerna i den bestäms av frågeorden *var*, *vart*, *varifrån* och *vilken väg*. De övriga fälten i matrisen fylls (eller lämnas tomma) av korrelat till dessa frågeord. Traditionellt kallar man svaren på frågan *var?* för lokativa adverbial; på frågan *vart?* förväntas svaren bli adlativa (allativa), på frågorna *varifrån* och *vilken väg?* – ablativa resp. perlativa. Uppdelningen i fyra huvudkategorier bestäms i första hand av det polska systemet, eftersom polskan uttrycker fyra distinktioner bland de interrogativa pronomina: *gdzie* 'var', *dokąd* 'vart', *skąd* 'varifrån' och *któredy* 'vilken väg'. Motsvarande morfologiska markeringar bland de övriga pronomina, prepositionerna samt kasus gör att de fyra spatiala huvudkategorierna uttrycks på ett mera regelbundet sätt i polskan än i svenskan, fastän prepositions- och kasussystemet bara omfattar tre grammatikaliserade distinktioner, jfr:

Regelbundenheten i polskan ter sig dock fragmentarisk jämfört med t.ex. kasusserierna i kaukasiska språk, de ablativa och perlativa prepositionerna i rumänska och spatiala "devices" i finsk-ugriska språk (Kibrik 1970 och Weinsberg 1973).

Tabell 1 Lokativa och lativa adverbialserier i polskan

Kategorier Semantisk status	Lokativ eller perlativ <i>gdzie?</i> eller <i>któredy?</i>	Adlativ <i>dokąd?</i>	Ablativ <i>skąd?</i>
FRAM	przed	przed	sprzed
BAK	za	za	zza
BORTA	poza + Inst.	poza + Acc.	spoza + Gen.
UPP	nad	nad	znad
NER	pod	pod	spod
MELLAN	(po)między	(po)między	spomiędzy
BLAND	wśród + Gen. pl	wśród + Gen. pl	spośród + Gen. pl
IN(Inessiv/III-/Elativ)	w + Loc.	do + Gen.	z + Gen.
PÅ (Superficialis etc.)	na + Loc.	na + Acc.	z + Gen.

Den svenska morfologin iakttar de „grövsta” distinktionerna genom att på det morfologiska planet skilja mellan befintlighet och riktning, jfr:

– deiktiska par *här* : *hit*, *där* : *dit* och adverbena *nere* : *ner*, *uppe* : *upp*, *framme* : *fram*, *hemma* : *hem*, osv., där den andra beståndsdelen är allativ,

– agglutinativa serier:

adlativa: *hitåt*, *uppåt*, *hemåt* osv.

ablativa: *härifrån*, *uppfifrån*, *hemifrån* osv.

Svenskan gör dock inga distinktioner mellan olika prepositionsinledda nominala adverbial motsvarande de polska kasusserierna i ovanstående tabell.

1.3. ÖVRIGA STRUKTURSKILLNADER

1.3.1. Prepositioner. De svenska prepositionerna är i allmänhet homomorfiska med adverb och till en viss grad med verbpartiklar. I po. står prepositionerna i variansrelation med verbprefixen på det morfologiska planet (Schooneveld 1978). Distributionsmässigt är skillnaden ganska klar: sv. har som regel inga „riktiga”, monofunktionella rumsprepositioner, medan de polska prepositionerna *w*, *na*, *przed*, *pod*, *do*, *za* etc. endast får plats i nominala adverbialled. Dessa kallas för egentliga prepositioner i den po. facklitteraturen (*przymyki właściwe*).³

Denna strukturella skillnad får konsekvenser för den kontrastiva analysen av „ytstrukturen”. Tre sv. binära oppositionspar (prefix: partikel, partikel (/adverb) : preposition, prefix : preposition) bör

³ Postpositioner är sällsynta i bägge språken: po. *naprzeciw* ('mittemot', *iść komuś naprzeciw* 'gå att möta ngn'), sv. *runt* (i t.ex. *jorden runt*) hör till undantag i systemet.

lämpligtvis i princip ställas samman med kvalitativt olika oppositioner i po. (verbprefix /ev. affix : preposition med kasus, verbprefix : „syntetiska kasus”, preposition : adverb och „syntetiska kasus” : „analytiska kasus”). Även lexikaliska serier kan komma in i bilden, eftersom de svenska partiklarna markerar „aktionsarter” hos verben, medan po. spatiala prefix också uttrycker aspektoppositioner.

Som följd härav är det omöjligt att fastställa ett-till-ett korrespondenser mellan svenska analys exempel (Sjöström 1990 s. 90) av typen:

- a. Pelle [HOPPADE] i vattnet
- b. Pelle [hoppade I] vattnet
- c. Pelle [hoppade i VATTNET]

och deras polska motsvarigheter:

- a. Piotruś skakał w wodzie (imperfektivt och iterativt verb, lokativt rumsadv.)
- b. Piotruś skoczył do wody (perfektivt verb, allativt rumsadv.)
- c. Piotruś wskoczył do wody (perfektivt och illativt verb, allativt rumsadv.)

Man kan dra slutsatsen att meningen *Pojken hoppade i vattnet* i skriftform kan få minst tre olika polska översättningar. I talversionen är kanske 'a' varianterna ekvivalenta i fråga om den lokativa innebörden. Meningarna 'b' är adlativa. De övriga betydelseskilnaderna har sin källa i verbens semantiska karakteristik: *skakać*, *skoczyć* och *wskoczyć* representerar olika verblexem som kan motsvara de svenska verben *hoppa* och/eller *hoppa i..*

I fortsättningen kommer jag att ägna uppmärksamhet endast åt en del av problematiken, nämligen i huvudsak åt prepositionerna i de båda språken.

1.3.2. Polska kasus

a. Kasusändelserna i polska rumsadverbial kan stå som enda markörer (= „syntetiska kasus,”) med spatial betydelse, vilket bara gäller för instrumentalis (se 1.3.3. om dativ). Jfr

Chłopiec szedł ulicą 'Pojken gick längs gatan', där ändelsen *-ą* (instrumentalis sg.) markerar VÄG, rumslig förbindelse (motsvarande eng. PATH i djupkasus modellen),

Śnieg leżał miejscami 'Snön låg fläckvis', där instrumentalis pl. (-ami) har distributiv betydelse.

Den perlativa betydelsen (VÄGen) kan återges synonymt på det analytiska sättet (*Pelle szedł parkiem do biblioteki* : *Pelle szedł do biblioteki przez park*). I svenskan finns motsvarande analytiska

uttrycksättet för samma kategori (*Pelle gick genom parken till biblioteket*). Den distributivt-lokativa betydelsen hos instrumentalis (*rosnąć kępami* 'växa i klungor') tycks vara en språkspecifik, polsk kategori som dock får en regelrätt översättning till svenskan.

b. Kasusändelserna tillsammans med prepositioner bildar icke-kontinuerliga morfem (= „analytiska konstruktioner„), och detta på två sätt:

– kasusändelsen är det identifierande ledet, jfr *do szkoły : ze szkoły* 'till skolan, från skolan' där båda prepositionerna styr genitiv och uttrycken är lativa,

– kasusmarkören är det särskiljande ledet, jfr *w górach : w góry* 'i bergen : upp i bergen', *nad morzem : nad morze* 'vid havet : till havet', där *w* + *-ach* (loc.), resp. *nad* + *-em* (instr.) betecknar befintlighet, och *w* + *-y* (acc.), *nad* + *-e* (acc.) står för riktning.

1.3.3. Dativ och adlativ. Distinktionen eller identiteten mellan dativ (= indirekt objekt) och adlativ är ett "grovt" typologiskt drag som åtskiljer världens språk (jfr Blansitt 1988). Po. gör en tydligare skillnad mellan dessa kategorier på det morfologiska planet än sv., som uttrycker „mottagarens kasus” adlativt i meningar byggda enligt mönstret SVOpred, jfr *Han gav sin vän en bok* (SVDO) : *Han gav en bok till sin vän* (SVO till D). I po. är dativändelsen en klar markör reserverad för indirekt objekt, jfr *Dał przyjacielowi książkę* och frasen *do przyjaciela* har en klar adlativ betydelse.

2. BEGREPPSMÄSSIGA KATEGORIER

2.1. BESKRIVNINGSSÄTTET

För att kunna beskriva den interna logiken bakom de morfologiska markeringarna kommer jag i fortsättningen att tillämpa några av de analytiska begrepp som utarbetats av Adam Weinsberg (1973, s. 11-19) i hans kontrastiva studie av polska, tyska och rumänska. Eftersom den rumsmodell som är inbyggd i po. och sv. grundar sig på samma primära begrepp, finner jag det berättigat att omtolka till den kognitivistiska terminologin det som Weinsberg kallar för „mikrooppositioner” mellan olika typer av nominala rumsadverbial. Benämningarna på „mikrooppositionerna” utgör intuitiva sammanfattande begrepp relaterade till innehållet i respektive kontexter. Oppositionerna är två- eller treledade (de treledade avser ett positivt, negativt och neutralt värde) och bildar

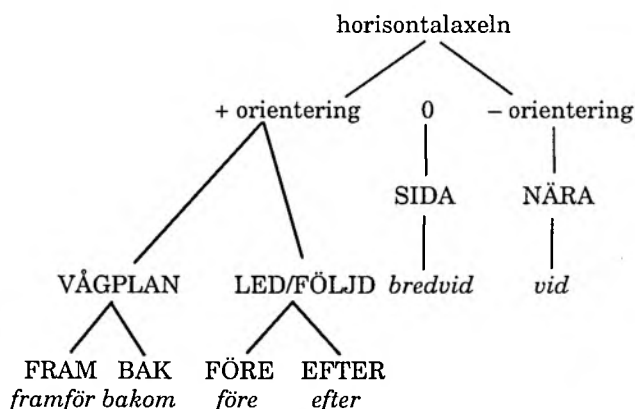
sammansatta, hierarkiska strukturer som kan avspeglas i form av träd-diagram.

T. ex. härleds begreppsparet FRAM : BAK från vår erfarenhet av rörelse på horisontalaxeln. Markörer för dessa begrepp är bl. a. prepositionerna och adverbena *framför* och *bakom*. Oppositionen mellan dem är tvåledad (binär). FRAM och BAK kompletteras med begrepp av SIDA, som är neutralt i förhållande till objektens (inherenta eller projicerade) orientering. SIDAn representeras av bl. a. *bredvid*. *Bredvid* förutsätter dock att lokalisatorn är orienterad, vilket inte gäller för det allmänna *vid*.

Förutom detta kan ordningen av objekt i vågplan uppfattas som LED eller FÖLJD. Sammanlagt kan relationerna mellan dessa begrepp avbildas på ett diagram:

Diagram 1

Begreppen relaterade till horisontalaxeln

I fortsättningen kommer de benämningar för oppositioner som är lånade från Weinsberg att markeras med (AW).

2.2. ORIENTERINGSMODELLEN

Den minimala och samtidigt tillräckliga modellen för vår orientering i rummet utgörs av kartesiskska koordinater. Koordinaterna upprättar inbördes förhållande mellan föremålen inom sökområdet, vilket tillåter att bestämma placering av varje konkret föremål. Den fysiska referensramen för vår orientering är knuten till gravitationen; något som länge ansetts vara allmängiltigt. De flesta språken, däribland polska och svenska, tillhör den kultur som fäster huvudkoordinaterna vid vår erfarenhet av gravitationen. Andra kulturer (t.ex.

maya, Gumperz & Levinson 1996) förankrar koordinaterna enbart vid tingens utstående delar.

Båda språken karakteriseras av asymmetri i fråga om begreppen relaterade till vertikalaxeln: det övre rummet („UPPE”) fördelas i två skikt (*på* ngt och *över* ngt), men inget språk fördelar det nedre rummet (*under* ngt). Fenomenet är vida utspritt bland världens språk, men långtifrån universellt. Flera språk fördelar nämligen vertikalaxeln på ett symmetriskt sätt.

Grundmodellen för den lokativa (ej kvalitativa) orienteringen i rummet stödjer sig alltså på begrepp relaterade till vertikal- och horisontalaxeln. Dessa står för den primära ordningen inom sökområdet. Utsträckning i rummet mellan konkreta föremål („tomrummet” mellan föremålen) är lika med AVSTÅNDet mellan dessa föremål. Förutom AVSTÅND används ytterligare två begrepp att karakterisera betydelseinnehållet hos grammatikaliserade rumsexponenter:

- Referentens läge och/eller rörelse i förhållande till lokalisatorns INTERIÖR/EXTERIÖR.

- Lokalisatorns och sökområdets DIMENSIONER (LÄNGD, BREDD, HÖJD, DJUP)⁴.

Fortsättningsvis kommer jag att uppfatta ordningen mellan de lokativa begreppen på följande sätt:

2.2.1. AVSTÅNDsrelationer. För val av AVSTÅND som ett av de grundläggande spatiala begreppen talar följande:

- AVSTÅND är den gemensamma „minsta nämnaren” för a) det deiktiska rummet (*här : där*), b) det mera innehållsrika demonstrativa rummet (*den här : den där, det här : det där* etc.) och c) „tomrummet mellan föremålen” uttryckt med nominala rumsadverbial, adverb o.a. (till ex. *långt borta, nära, alldeles intill*).

- AVSTÅND och LÄNGD har samma DIMENSION. LÄNGD är grunddimensionen (jfr Lyons 1977) och den enda dimensionen för VÄGen, STRÄCKAn osv., dvs. dimensionen för sådana föremål som i kvalitativa, klassificerande språk och språk med nominala klasser förs till kategorin „endimensionella och avlånga föremål” (ormar, käppar,

---

⁴ LÄNGDen är grunddimensionen, den „naturliga huvudriktningen”. BREDDen är vinkelrätt mot LÄNGDen och karaktiserar tvådimensionella föremål. HÖJDen och DJUPet är ännu mera sammansatta; dels är de relaterade till den lodrätta riktningen (gravitationen) och dels till en noll-nivå el. nollpunkt, lokaliserad vid grunden. TJOCKLEKen är vinkelrätt mot LÄNGDen, BREDDen el. HÖJDen hos massiva föremål, dvs. TJOCKLEKen är relaterad till föremålens kvalitativa egenskaper. Dessa definitioner skiljer sig en smula från de som gäller för vardagsspråket, där t. ex. BEDDen vanligtvis relateras till den vågräta riktningen.

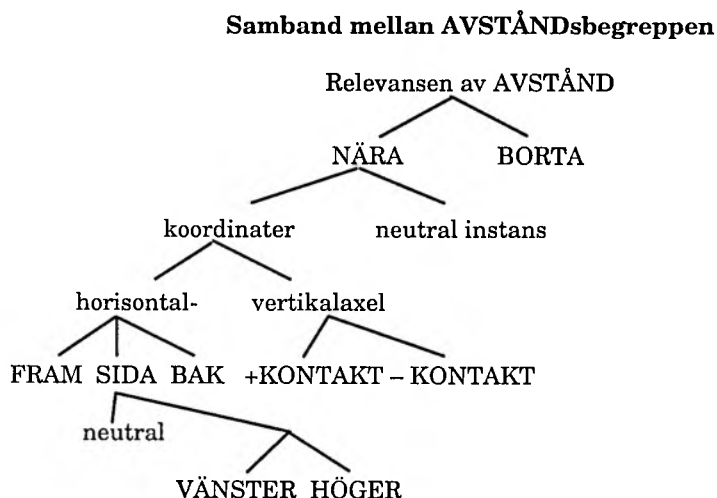
stigar, floder o. d.). Polska och svenska ord för AVSTÅND (pol. *odległość*) avser mellanrummet mellan föremål, och ord för LÄNGD (pol. *dhugość*) syftar på denna dimension hos föremålen. I latinet finns ett sammanfattande begrepp *longinquitas*. I flera språk är orden för de båda begreppen historiskt besläktade, vilket kan tolkas som bevis på begreppssamband.

– AVSTÅND ingår i definitionerna av alla de fyra spatiala huvudstatus (termen „status” har hämtats från Noréen 1904), förutsatt att NÄRA och BORTA räknas som de statiska varianterna av AVSTÅND och NÄRMANDE och AVLÄGSNANDE som de dynamiska. AVSTÅNDS begreppen definierar även de mera specifika statusbetydelseerna.

– NÄRA (= „grannskap”, „närbelägenhet”) är i flera språk den utbyggda beståndsdel i oppositionsparet NÄRA : BORTA och definierar AVSTÅND i sökområdet (eng. *search domain*). Den fysiska utsträckningen av NÄRA kan definieras som identisk med sökområdet om inte annat uppges. Allt det som är *vid, på, under, vänster* etc. om lokalisatorn är samtidigt relativt NÄRA lokalisatorn.

Med hänvisning till språkmateriel hämtat främst från polska och svenska, men också från finska, ungerska, turkiska, kinesiska, och fula (Maciejewski 1996) vill jag föreslå följande bild av de skilda relationerna bland AVSTÅNDSbegreppen:

Diagram 2

Varje terminal punkt i diagrammet kan representeras av språk-specifika grammatiska el. lexematiska exponenter, se utvidgningen av detta diagram nedan (Diagram 7). Sambanden mellan begreppen kan tolkas i form av implikationer om man klättrar upp på diagramträdet.

T.ex. om ett föremål (=referenten) befinner sig *på* (+KONTAKT & UPP) ett annat föremål (=lokalisatorn), är referenten i kontakt (+KONTAKT) med lokalisatorns kropp i dess övre del (UPP på vertikalaxeln), referenten är dessutom NÄRA lokalisatorn (+KONTAKT innebär att AVSTÅNDET är lika med noll).

2.2.2. INTERIÖR och EXTERIÖR är två begreppskategorier som i vissa språk (fi., ung., estn.) är hierarkiskt jämställda med AVSTÅNDS- och Sbegreppen. Därför beskrivs traditionellt t.ex. finska kasus, pre- och postpositioner i form av matriser där både AVSTÅNDS- och INTERIÖR/EXTERIÖRtermerna är representerade (Maciejewski 1996 s. 94).

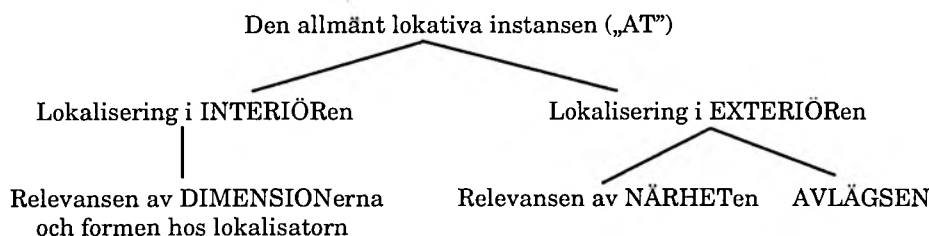
För både po. och sv. är lokalisatorns INTERIÖR/EXTERIÖR och DIMENSIONer relevanta redan på ett tidigt stadium vid struktureringen av rumsrelationerna. Båda språken saknar nämligen grammatiska medel för den allmänna lokativa instansen. Denna finns i viss utsträckning i engelskan (jfr prep. *at*) och representeras av t.ex. det turkiska lokativsuffixet *-de*, kin. *zài*, fula *on*, kanske också av prepositionslösa kyrkslaviska och baltiska lokativer. För att kunna ange lokaliseringen måste polsk- eller svensktalande m.a.o. känna till:

- om referenten befinner sig inne i eller utanför lokalisatorn och
- om lokalisatorn är linjär/plan (i så fall väljs *na* resp. *på*), eller tredimensionell (*w* resp. *i*). Dessa distinktioner tycks inte vara nödvändiga på det allmänna planet ur engelsk, turkisk, kinesisk eller fulansk grammatisk synvinkel; engelskt *at* översätts „beroende på kontexten” som *på/na*, *i/w*, *vid/przy*, *hos/u*, *till/do* etc., men det saknar en mera entydig motsvarighet i bägge analyserade språken. Likaså är det turkiska lokativet allmänt; *ata* betyder antingen *vid*, *på*, *nära* (*en*) *häst*, eller *till häst*.

De allmänna lativa relationerna uppträder på ett liknande sätt, ehuru något mindre motiverade: *till*, *från*, och po. *do*, *z*, *przez* kan kombineras med benämningar för både två- och tredimensionella objekt.

För svenskans och polskans del torde följande uppställning vara tillräcklig som bakgrund till ett vidare studium:

Diagram 3

2.2.3. Med hjälp av AVSTÅND, DIMENSION, TILLSTÅND⁵ och RÖRELSE (= FÖRÄNDRING av AVSTÅND) kan man definiera distinktionerna hos de fyra mest spridda och regelbundna (= serie-mässiga) (begrepps)korrelaten inom de spatiala uttrycksserierna, dvs. vid lokativ, adlativ (allativ), ablativ och perlativ. Prepositions-symbolerna, använda i definitionstabellen nedan, syftar på John Lyons' (1977, s. 693 f.) framställning och representerar bara betydelsevarianter av engelska rumsprepositioner:

Tabell 2 Dimesionsbundna distinktioner

Huvudkate- gorierna ⇒		TILLSTÅND	FÖRÄNDRING AV AVSTÅND		
		Lokativ	Närmande Adlativ	Avlägsnande Ablativ	Partitivt närmande och avlägsnande Perlativ
Lokalisa- tors DI- MEN- SIONER	–	AT	TO	FROM	ACROSS
	1–2	ON	ONTO	OFF	ACROSS
	3	IN	INTO	OUT OF	THROUGH

Betydelsedistinktionen mellan perlativen och de övriga kategorierna är den minst tydliga: perlativen anger rörelse och befintlighet inom sökområdet, vilket innebär att perlativen alltid har åtminstone ett gemensamt drag med varje kategori. Den perlativa rörelsen (= rörelsen på el. genom lokalisatorns kropp) kan karakteriseras partitivt som ett närmande till eller avlägsnande från lokalisatorns inre delar.

II. JÄMFÖRELSE

Jämförelsen har till syfte att fastställa de språkspecifika dragen i sv. och po. med utgångspunkt i den ovannämnda gemensamma grundmodellen. Olikheterna mellan de båda språken tycks alltså ha sin grund i operationer på de gemensamma primära rumsbegreppen. De språkspecifika egenskaperna kan tolkas som resultat av:

– Kombinationer av dessa primära begrepp, något som bara ibland återspeglas på det morfologiska planet (i form av t.ex. sammansatta

⁵ Den s.k. „lokalistiska” språkbeskrivningen hävdar att meningar avser sakförhållanden av endast två typer, antingen TILLSTÅND eller FÖRÄNDRING av TILLSTÅND. Existentiella meningar som anger befintlighet på en plats är således statiska (stativa), befintligheten är TILLSTÅND. Dynamiska meningar som avser rörelser hör till den andra gruppen tillsammans med t.ex. kausala, finala etc. Spatiala dynamiska meningar är lativa (adlativa, ablativa eller perlativa).

prepositioner i något av de båda språken). Sammansättningar får en konjunktiv tolkning i perifraser (t. ex. *bakpå* är både *bak* och *på*) eller i form av syntaktiskt sammansatta uttryck i det ena språket (*bakpå* = *z tyłu na*).

– Allosemier, betydelsevariationer. Fraser eller meningar tolkas disjunktivt i ena språket. Jfr *Vi kör under bron* tolkas antingen adlativt *Jedziemy pod most* eller perlativt *Jedziemy pod mostem*. Termen *allosemi* är lånad från bl.a. Weinsberg 1973. Den konkurrerande termen är *homonymi*, men jag har inget intryck av att fraser av typen *Vi kör under bron* el. *Flygplanet flyger över huset* uppfattas som homonyma av svenska infödda talare. En annan typ av allosemier förorsakas av att vissa kategorier som projekteras av den gemensamma grundmodellen saknas, t. ex. den allmänna lokativen.

– Distinktioner relaterade till sökområdets geometriska och kvalitativa egenskaper. Genom rekonstruktion av de semantiska förutsättningarna för bruket av prepositioner kan man påvisa att den „naturliga geometrin” är språkspecifik.

1. ALLOSEMIER INOM HUVUDKATEGORIERN

Ett studium av ett antal utvalda lokativa språk med ganska olikartade strukturer tillåter oss att urskilja följande typer av allosemier hos de fyra huvudkategorierna:

1.1. LOKATIV-PERLATIV ALLOSEMI

De flesta polska och svenska perlativa och lokativa adverbialen är formellt identiska, jfr

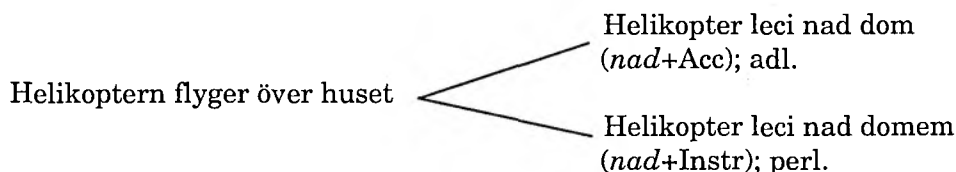
- a. Jan jest w pokoju (Iness., *w*+Loc) 'Jan är i rummet'
- b. Jan chodzi w/po pokoju (*w/po*+Loc) 'Jan går runt i rummet'
- c. Jedziemy pod mostem (*pod*+Instr) 'Vi kör under bron'
- d. Helikopter leci nad domem (*nad* + Instr.) 'Helikoptern flyger över huset'
- e. Jan idzie przez pokój (Perl., *przez* + Acc) 'Jan går genom rummet'

– Exemplet a är klart lokativt, e är klart perlativt, medan b, c och d, som representerar mera specifika instanser av den perlativa statusen, formellt är lokativ-perlativa. Detta fenomen är vida spritt bland de indoeuropeiska språken, som allmänt sett präglas av få morfologiskt markerade perlativa instanser. Det enda undantag som jag känner till

är rumänskan med sin konsekventa markering av perlativen (och ablativen, och det med hjälp av prefigerade *pe* resp. *de*, jfr Weinsberg 1973).

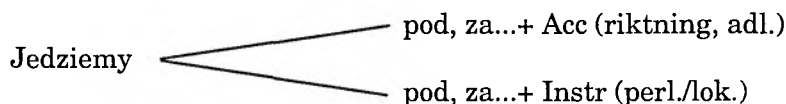
1.2. ADLATIV-PERLATIV ALLOSEMI

De svenska översättningarna av c och d. kan i sin tur översättas tillbaka till po. på två sätt: antingen perlativt/lokativt eller adlativt:

Den tredje möjliga po. tolkningen *Helikopter lata nad domem* har en närmare motsvarighet i *Helikoptern roterar* el. *flyger runt över huset*.⁶

Med andra ord, sv. meningar av typen *Vi kör under bron, utanför staden, bakom huset* etc. får regelbundna disjunktiva tolkningar till pol.:

Den adlativ-perlativa allosemin gäller främst för relationerna i exteriören. Prepositionerna och/eller adverbena *genom*, *tvärs över*, *tvärsigenom* som refererar lokalisatorns interiör är däremot entydigt perlativa.

1.3. ÖVRIGA ANMÄRKNINGAR

Läget i sv. och po. kan också jämföras med några andra språk som representerar dels olika typer av allosemier (el. homonymier) på samma plan, dels åtskiljer kategorierna med hjälp av morfologiska markeringar.

a. Sv. är inte ensam om den adlativ-perlativa formella identiteten;

⁶ Denna motsvarighet är långtifrån systematisk. *Latać*, *chodzić* är durativa (el. iterativa) verb. Att återge dessa aktionsarter med hjälp av *runt* (i *gå runt*, *flyga runt*) är lika med att definiera den inbyggda tidskomponenten som CIRKEL, dvs. att använda en vanlig metafor för tiden.

denna är vida spridd bland germanska språk. Weinsberg (1973, s. 99) diskuterar följande exempel:

Über der Zimmertür verschiebt sich allmählich ein nasser Fleck

Adverbialet har en adlativ och perlativ motsvarighet i *Über die Zimmertür* (Acc.) men saknar en ablativ. Po. har tre möjligheter: det lokativ-perlativa *nad drzwiami*, det adlativa *nad drzwi* och det ablativa *znad drzwi*. Den sv. varianten

Ovanför rumsdörren förflyttar sig efter hand en våt fläck

bör i så fall vara den enda „direkta” översättningen av de båda tyska varianterna (*ovanför dörren* täcker semantiskt både lokativ, adlativ och perlativ), medan den ablativa betydelsen enbart kan återges på lexikalisk väg i ty. och sv.

b. Sv. och po. kan jämföras med turkiskan som präglas av en regelrätt ablativ-perlativ homonymi (allosemi?): att se *genom fönstret* (po. *przez okno*) och *titta från fönstret* (po. *z okna*) heter i båda fallen på turkiska *pencereden* (Abl.). Underhill (1976 s. 81) översätter *Ankaraya Bursudan* gittim antingen som

1) 'I went to Ankara by way of Bursa' eller
eller 2) 'I went to Ankara from Bursa'.

c. Finskan kan stå som motexempel i fråga om allosemier, eftersom den förfogar över ett mycket mer konsekvent system av grammatikaliserade oppositioner mellan samtliga huvudkategorier. Perlative är dock inte representerad bland finska kasus, bortsett från det prolative suffixet *-tse* i vissa postpositioner (t.ex. *alitse* 'under', *editse* 'framför', *ohitse* 'vid', *välitse* 'mellan'), jfr *Laiva kulkee sillan alitse* 'Båten går under bron', som i po. uttrycks antingen lokativt *Statek płynie pod mostem* eller perlativt med verbprefix och samma lokativa adverbial: *Statek przepływa pod mostem*. (Jfr Kudzinowski 1978).

De ovannämnda typerna av allosemier och/eller homonymier är spridda bland språk med lokativ rumsorientering. Italienska, franska och balkanspråken (bulgariska, makedoniska, albanska, nygrekiska och rumänska) präglas av ytterligare en typ av allosemi: den lokativ-adlativa.

2. POLSKA ABLATIVA SAMMANSÄTTNINGAR

Den tydligaste regelbundna skillnaden mellan de båda systemen finns nog i den ablativa serien: po. förfogar över prepositioner sammansatta med den ablativiska förleden *z-* (/s-) och översättbara till

sv. endast med lexikaliska medel, jfr po. *znad*, *spod*, *sprzed*, *zza*, *spoza*, *spomiędzy*, *spośród*. Jfr följande försök till översättning:

Chmury płyną znad gór / zza gór : Molnen kommer ??? *från ovan bergen / *från bortom bergen...

Weż obraz znad biurka : Ta ner (/bort) tavlan som hänger över skrivbordet⁷

Regelbundenheten i de po. prepositionerna illustreras i tabell 1 ovan. Flera misslyckade översättningar av ablativer tyder på att denna prepositionsserie är starkt specifik för polskan och att den snarare är undantag än regel bland de ie. språken (bortsett från rumänskan). Emellertid är den polska serien kort jämfört med t.ex. ungerska postpositionella adverb. Exempelvis saknas det i polskan ablativa motsvarigheter till det adessiva VID: visserligen påträffas *przy* + Loc och *obok* + Gen, båda med betydelsen 'vid', men det finns varken något *doprzy + Gen, *doobok + Gen (jfr ung. *mellé*), *sprzy + Gen, *zobok + Gen (ung. *mellöl*) o.a.

3. ALLMÄN LOKATIV OCH METONYMI

Avsaknaden av den allmänna lokativa instansen har redan nämnts (jfr I 2.2). Både svenska och polska möter samma problem när den allmänna betydelsen ändå skall uttryckas, något som yttrar sig i det vaga och semantiskt ogrundade valet mellan det tredimensionella *i* resp. *w* och det tvådimensionella *på* resp. *na*, jfr

Pappa är (någonstans) på/i fabriken

Ojciec jest (gdzieś) w/na fabryce,

eller – stilistiskt olika – *på* och *vid* (*anställd i/på/vid*).

Det vore kanske på sin plats att jämföra dessa två dimensionsbundna språk med t.ex. lettiskan, där – enligt Ruke-Dravina 1978 s. 7 – lokativformen innefattar, förutom den allmänna lokativa betydelsen, allativ. Därför kan *ezer* (av *ezer* 'sjö'), *kalna* (*kalns* 'hög',

⁷ Översättningen av den andra meningen är knappast helt ekvivalent, främst därför att 1) den måste innehålla ett lexem (verb) för att definiera den aktuella befintlighetsrelationen (*hänger i*), 2) Den restriktiva innebörden av *som* i bisatsen är av mindre betydelse; kanhända är även det polska originalet restriktivt, 3) Den ablativa förleden *z-* i prepositioner har en mycket allmän betydelse, vilket inte alltid gäller för sv. adverb/verbpartiklar (jfr *ner/bort* ovanför). Översättningen tillbaka till po. skulle lyda *Weż obraz, który wisi nad biurkiem*. Det förefaller rätt osannolikt att den ursprungliga varianten skulle dyka upp vid spontan översättning. M.a.o. är de po. ablativa prepositionerna systematiskt oöversättliga till sv.

subst.) tolkas till sv. på minst två olika sätt: *i sjön* (lokativ och illativ) och *på sjön*, och till po. på minst tre olika sätt: *w jeziorze* (lok./iness.), *na jeziorze* (lok./ superficialis) och *w jezioro* (illativ).

På och *na* har alltså förskjutits till den allmänna lokativa instansen. Denna är rentav intuitivt mest lämpad för icke dimensionsbundna metonymiska konstruktioner typ *Gå på sammanträde* – *Sitta i/på sammanträde*. *Sammanträde* utgör ingen platsbenämning; det står i stället för platspredikatet. Metonymi av den typ är brett förgrenad i båda språken. I po. verkar de mera systematiska än i sv.; de omfattar även lativa uttryck, vilka är mera sällsynta i sv.; jfr *Vara på bio* och *Gå på bio*, *Vara på lunch* : *Gå på lunch*, *Vara på semester* : *Gå på semester* osv. De flesta sv. motsvarigheterna till liknande po. konstruktioner är syntaktiska:

Lok. Być na kawie, na papierosie, na wódce : Adl. Iść na kawę, papierosa, wódkę : Abl. Wracać z kawy, papierosa, wódki etc., jfr
 **Vara på kaffet, cigaretten, vodkan* : **Gå på kaffet, cigaretten, vodkan* : ?*Komma tillbaka från kaffet, *cigaretten, *vodkan...*⁸

Dessa konstruktioner har två lika befogade interrogativa korrelat: den lokativa *Var är (du)?* och den pro-verbala *Vad gör (du)?*, vilket kan tolkas som bevis för att de bildar en övergång mellan spatiala och icke-spatiala strukturer.

4. PERLATIV

Den perlativa instansen, som refererar till INTERIÖREN, omfattas inte av den lokativ-perlativa allosemin (se tabell 2). Båda språken gör distinktioner mellan perlativ och lokativ på det allmänna planet, dvs. båda har allmänna perlativa exponenter som inte sammanfaller med lokativen. Tendens till sammanfall av båda kategorierna uppges vara allmänt förekommande i olika språk, vilket framgår tydligare i eng. än i sv. och po., jfr Talmys (1983) exempel *The bridge lies across the river* och sv. *Bron går över floden*, men ej **Bron ligger över floden*. Svenskan uppvisar i det fallet snarare en motsatt tendens än engelskan och verkar nästan helt sakna det lokativa uttryckssättet för perlativen. Polskan återger den lokativa varianten med *na* 'på' (*Na rzece był most*), medan det perlativa *przez* föredras av lativa verb: *Most prowadzi*,

⁸ *Komma tillbaka från kaffet* 'efter att ha druckit kaffe' är akceptabelt. *Gå på kaffe, cigaretter, sprit* förekommer i betydelsen 'enbart konsumera kaffe...'. En polsk motsv. konstruktion innehåller det durativa verbet *chodzić* 'gå', jfr *Chodzić (tylko) na prochach*.

wiedzie przez rzekę "Bron leder över floden", i likhet med svenskan dock inte **Most leży przez rzekę* (**Bron ligger över floden*).

Trots detta förefaller po. uppvisa tendenser i samma riktning som eng., jfr *Dom stał przez drogę* "**Huset stod över vägen*", *mieszkać przez podwórze* 'att bo över gården', *sąsiadować przez ścianę* "**att bo granne med ngn genom väggen*", jfr *Polska i Szwecja sąsiadują przez Bałtyk* "**Polen och Sverige är grannländer över Östersjön*" (Weinsberg noterar inte denna instans av *przez*)⁹. Några få av mig påträffade formellt lokativa kontexter för en svensk perlativ preposition är *Tåget är genom tunneln* (Sjöström 1990, s. 135) som uttrycker perfektiv eller terminativ aktionsart (= 'tåget har passerat tunneln') och *att bo över gården*, jfr ovan.

Den perlativa rörelsen får olika semantiska kännetecken när hänsyn måste tas till vissa kvalitativa drag hos lokalisatorn eller vägen:

a. Perlativ och dimensioner. Sv. har tre perlativa prepositioner: (*i*)*genom*, *tvärsöver* och *över*, fyra om *via* tillfogas. *-över*, *-genom* och *-igenom* är dessutom efterleder i sammansättningar, vilket gör den sv. listan över perlativa uttrycksmedel något längre än den motsvarande po.

Över tycks ha den mest neutrala betydelsen, medan *tvärsöver* beskriver en rörelse på en (tvådimensionell) yta och *genom* har en tredimensionell innebörd. *Genom* är dock inte fritt utbytbar mot *över* och i vissa kontexter står båda i opposition till varandra, jfr

a Att gå över en gata, en korridor ('från den ena till den andra sidan'),

b Att gå genom en korridor (kroppens bana löper inom och längs lokalisatorns ramar),

c Att gå (/ta vägen) över parken till biblioteket ('via parken', parken är en punkt i banan),

d Att gå genom en park (till biblioteket) (parken är platsen för rörelsen).

⁹ Exemplet med *bron över floden* ligger semantiskt nära en specifik kategori som Weinsberg (1973) kallar för „przemierzalność”, PASSERBARHET. Det handlar om distinktionen mellan „ett hinder för vår syn eller en rörelse mot ngt” och ett „hinder som kan passeras, helst över dess översta yta”. Ty. uttrycker detta med hjälp av *über* med dativ i t.ex. *Er wohnt über dem Fluß, dem Meer, den Bergen* (: *hinter den Bergen*). Po. förefaller inte ha någon representation för den kategorin (ex. av typen *mieszkać przez podwórze* är kanske de mest närliggande). I samtliga fall är *za* („bakom”) den regelrätta ekvivalenten till både *über* och *hinter*. Sv. skiljer mellan *Han bor på andra sidan floden* (ej **bakom floden* som i po. *mieszka za rzeką*), och *bakom bergen* (pol. *za górami*). PASSERBARHETEN förefaller vara obefintlig i sv. prepositioner, men utgör kanske en kategori bland verbpartiklarna, jfr *dåka över till...*

Den po. allmänna prepositionen *przez* är relativt neutral i förhållande till den dimensionella innebörden, och därför kan både a, c och d (men inte b) översättas med hjälp av *przez*. I kombination med det perlativa verbprefixet *prze-* är *przez* fakultativt och strukturen får ett transitivt "utseende":

- a' Przejść (przez) ulicę
- b' Iść ulicą, korytarzem
- c' Iść parkiem do biblioteki
- d' Iść przez park (do biblioteki)

De svenska meningarna b och c får sina po. motsvarigheter medelst prepositionlös instrumentalis som implicerar BANAN (po. *narzędnik TRASY* el *TORU, połączenia*), medan distinktionen mellan a och d (*genom* : *över*) knappast kan återges med po. grammatikaliserade medel.

b. GENOMTRÄNGANDE. *Genom* kan, tack vare sin tredimensionella innebörd, implicera GENOMTRÄNGANDE („przebiecie”), en semantisk kategori med motsvarigheter i andra språk (jfr kinesiska exponenter *chuān* och *tòu*, finskt *läpi*). Flugan, som är en omtyckt insekt i flera „spatiologiska” arbeten p g a sin unika rörelseförmåga, kan:

- a. att gå tvärsöver ett bord („från den ena kanten till den andra”)
- b. att gå över ett bord (rörelsen är inte lika preciserad)
men
- c. att gå genom ett bord

kan den bara i de fall där bordet är försett med hål. Polska motvarigheter är:

- a' Mucha idzie (el. *przechodzi*) przez stół
- b' Mucha idzie (el. *chodzi*) po stole.

GENOMTRÄNGANDET kan återges explicit på det lexikaliska sättet, jfr *Kula przeszła przez ścianę* / *Kulan gick genom väggen* har samma formella struktur som *Piotruś szedł przez park* / *Pelle gick genom parken*.

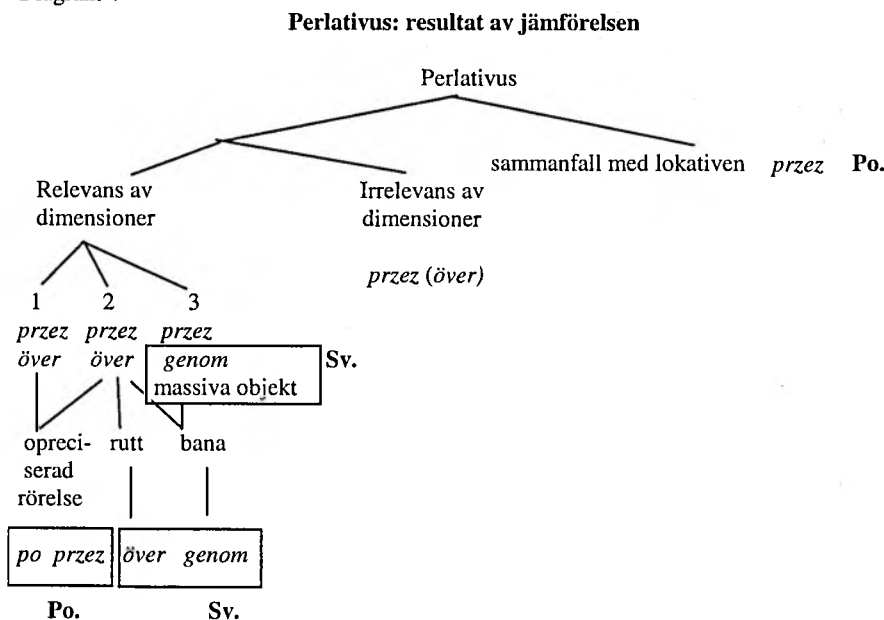
c. BANA och RUTT. *Genom* står i opposition till *över* på ytterligare ett sätt: jfr *Vi kör till Malmö genom Göteborg* : *Vi åker till Malmö över Göteborg*. *Över* verkar implicera ett alternativ; den refererade BANAN är ett tänkbart sådant. *Genom* står för en deskriptiv innebörd. Därför kan vi kalla *över* för en markör av den (planerade) RUTTEN, medan *genom* implicerar BANAN. Distinktionen finns ej i po., båda prepositionerna översätts med det allmänna *przez* : *Jedziemy do Malmö przez Göteborg*.

Via, som är den tredje sv. prepositionen, är nog den mest neutrala.

d. GENOMSKÄRANDE. De dimensionsbundna oppositionerna mellan *över* och *genom* och kanske också mellan dessa och *på* tillåter en nyansering av den implikation som uttrycker fördjupning i ytan, jfr *ett ärr ?över/på kinden* el. *?genom kinden*. Den möjligheten finns ej i po., jfr *blizna na policzku* el. *?przez policzek* uttrycker knappast någon skillnad i fråga om hur djupt ärret går.

I diagrammet nedan anges möjliga samband mellan olika perlativa varianter. Ramarna anger några av de språkspecifika distinktionerna:

Diagram 4

5. DISTINKTIONER INOM INTERIÖREN OCH EXTERIÖREN

5.1. KARAKTERISTIK AV SYSTEMET

5.1.1. Asymmetri. Förutom den allmänna exponenten av lokaliseringen i interiören och exteriören (prepositionerna *i* och *w* resp. *utanför* och *poza*) präglas båda språken av asymmetri. Den mer detaljerade placeringen i interiören och exteriören markeras med hjälp av oppositionen mellan „riktiga” prepositioner och „adverbiella preposi-

tioner", jfr serierna: *framför en bil : fram i en bil – przed samochodem : z przodu w samochodzie, bakom : bak i – za : z tyłu, på : uppe i – na : na górze, under : nere i – pod : na dole* etc., där exteriören beskrivs med de „riktiga” prepositionerna, medan „adverbiella prepositioner” står för förhållanden i interiören¹⁰.

5.1.2. Sammansättningar. Båda språken är klenutrustade med grammatiska exponenter för sammansatta begrepp, som refererar till de båda axlarna. FRAMME, UPPE och KONTAKT i EXTERIÖREN som ett begrepp uttrycks visserligen i sv. med hjälp av *frampå* (*Hon satt frampå cykeln*), BAK, UPPE och KONTAKT heter *bakpå*, men dessa förefaller vara undantag och några direkta motsvarigheter finns ej i po. (jfr *Siedziąca z przodu na rowerze / na przedzie na rowerze*). Övriga sammansättningar av samma typ kan i de båda språken återges med syntaktiska medel, jfr t. ex. INTERIÖR, FRAMME, NERE och KONTAKT (el. STÖD): *framme i bilen på golvet, w samochodzie z przodu na podłodze* osv.

5.1.3. Konfrontativa och inherenta projektioner. Svenskan har en tendens att i detta sammanhang lösa upp vad som i andra språk ofta uttrycks tvetydigt. Prepositionerna *före* och *efter* används för att beteckna en linjär rumsordning. I po. och t.ex. engelskan är prepositionerna *przed / in front of* och *za / behind* tvetydiga, något som John Lyons redogör för (1977, s. 698-699).

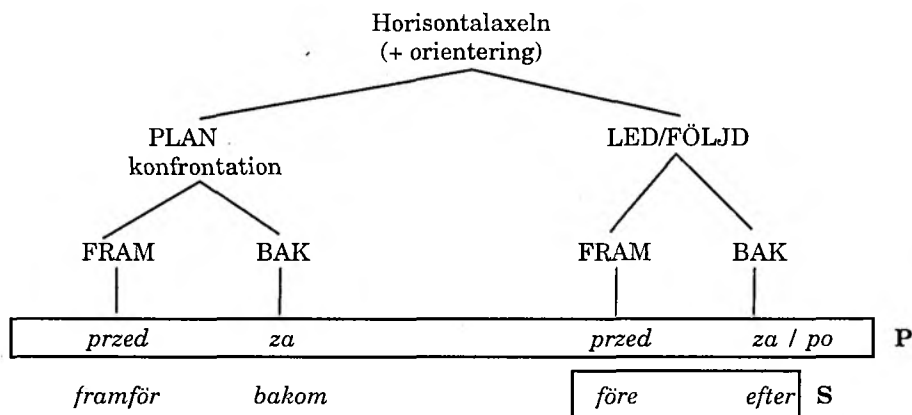
En liknande tendens kan man notera för beteckning av interiör och exteriör. Prepositionerna *innanför* och *utanför* är båda inherenta, dvs. relaterade till den inherenta („kanoniska”) in- resp. utsidan. *Väskan står innanför dörren* el. *utanför dörren* oberoende av hur man ser på detta¹¹. Detta särdrag har ingen direkt motsvarighet i po., som för denna relation bara har tillgång till *przed* 'framför' och *za* 'bakom', vilka båda är antingen deiktiska eller inherenta. Eftersom man ibland förfogar över flera möjliga projektioner av spatiala förhållanden hos samma objekt, förefaller en entydig tolkning av sambanden ganska komplicerad.

¹⁰ Symmetrisk grammatikalisering av INTERIÖREN och EXTERIÖREN karakteriserar finskugriska språk.

¹¹ Gäller ej då det är frågan om partitiva relationer i en interiör, t.ex. „likställda” rum i en våning. Det anförda förhållandet gäller för inherenta distinktioner mellan interiören och exteriören, mellan t.ex. korridor och rum, ytterport osv.

Diagram 5

Distinktioner relaterade till vågplanet

5.1.4. Oppositionerna i EXTERIÖREN är i högre grad grammatikaliserade i sv. än i po. De allmänna exponenterna *utanför* och *ute* översätts med hjälp av prepositionerna *poza* och *za*, eller med de sammansatta adverbena *na dworze*, *na zewnqtrz*. Trots att *poza* möjligen motsvarar *utanför* i fråga om „geometrin”, ligger skillnaderna på andra plan:

– I det svenska språkbruket får oppositionen mellan INTERIÖREN och EXTERIÖREN en högre prioritering i språkbrukarnas orientering än de mera specifika relationerna på horisontalplanet, jfr *Vi träffas utanför hotellet* – *Spotkamy się przed hotelem* (= 'framför hotellet'). Svenskan föredrar i det fallet en mera allmän strategi; *utanför* är semantiskt mera sammansatt än *poza*. Po. *Spotkamy się poza hotelem* = 'utanför hotellet' är antingen alltför opreciserat (*poza* implicerar inte att mötet ska äga rum någonstans NÄRA hotellet), eller också markerat som kontrast (*Nie w hotelu, lecz poza hotelem* 'Ej inne i hótellet, utan utanför').

– Distinktionerna mellan prepositioner återspeglar en rudimentär ontologi. Språken skiljer mellan olika typer av lokalisatorer på grundval av deras ontologiska egenskaper. Skillnaderna mellan polskan och svenskan verkar vid första anblicken vara obetydliga på den punkten, men ett närmare studium avslöjar att det i botten kan ligga fundamentala kulturella skillnader:

På horisontalplanet är skillnaderna märkbara vad gäller projektionerna av begreppen FRAM och BAK (el. FÖRE och EFTER) på

topomorfiska formationer. Visserligen projekteras i båda språken FRAM och BAK på samma konfrontativa sätt när det handlar om träd, stenar och liknande, symmetriska objekt som saknar "inherenta" fronter, fasader, svansar, bak- el. ryggsidor (se Miller & Johnson-Laird 1976, Lyons 1977, Gumperz & Levinson 1996), men den relevanta skillnaden gäller först och främst orienteringspunkter på land. När en polsktalande betraktar en stad med en bergskedja i bakgrunden, lokaliserar han staden "framför bergen" (*przed górami*), något som förefaller främmande för svenskt språkbruk (staden ligger *hitom bergen*). Samma princip gäller för andra typer av landmärken, jfr po. s.k. (AW) „prospektiva” *przed* och *za*:

przed/za rzeką, lasem, górą, doliną ...

'*framför/bakom floden, dalen...', '*framför skogen, berget, (men bakom skogen, berget är möjligt)¹²,

¹² Dessa skillnader har konsekvenser i ortnamns- och personnamnsbildningen och för den s.k. adressorienteringen.

Adressorienteringen är parallell med den egocentriska (eller antropocentriska) orienteringen. Man kan rentav tänka sig att båda typerna av orientering är likvärdade. Ett helt sökområde kan täckas med egennamn (= „adresser”) och kännedomen om sökområdet tillför oss en effektiv lokalisering av referenten oberoende av var vi för tillfället befinner oss. I praktiken använder vi naturligtvis båda typerna av orientering och namnsättningen återspeglar också den antropocentriska orienteringen. Detta kan förklara vissa slående skillnader i konstruktionen av polska och svenska ortnamn. Talrika polska (och slaviska) namn av typen *Przedmoście* 'Före bron', *Zamość* 'Bakom (på andra sidan) bron', *Zabłocie* 'Bakom träsket', *Zabrodzie* 'Bakom vadet', *Zalesie* 'Bakom skogen' har relativt få strukturella motsvarigheter i Norden. Ortnamn av denna typ lokaliserar på horisontalaxeln den plats de anger i förhållande till en geomorfisk formation (inklusive skog, broar o.d.). Samma princip gäller för toponymer av typen *przymorze*, ('område vid havet'), *przedpole* ('område framför ett fält'), *zarzeczce* ('område på andra sidan floden'), *podgórze* ('område nedanför ett berg') osv., som verkar mycket vanligare i polskan än i svenskan (en del av sv. bildningar av denna typ är nog översättningar, jfr *förmur*, *förstad* o.d. av lat. *antemurale*, *suburbium* etc., jfr också po. *przedmurze*, *przedmieście*).

Det är värt att påpeka att begrepp som relateras till vertikalaxeln alls inte behöver tolkas på samma sätt som BAK och FRAM: vertikalaxeln har troligen sitt ursprung i vår erfarenhet av gravitationen, den horisontala BAK-FRAM däremot i vår rörelseförmåga. Därför kräver „adresser” med innebörden UPP och NER en annan tolkning; kanske avser de den objektiva geomorfologin (t.ex. vattendrag). Begreppen UPP och NER, kompletterade med de horisontala väderstrecken verkar vara karakteristiska för den svenska ortnamnsgevingsstrategin. Detta förefaller ganska självklart när man i skrivande stund sitter i UPPsala, f.d. ÖSTRA Aros.

Förlederna *za-*, *pod-*, *na-*, *przy-*, *po-* är också rikligt representerade i polska personnamn (jfr adjektiviska *Zagórski* 'bakom berget', *Nagórski* 'på berget', *Podgórski* 'nedanför berget', *Zabrodzki* 'bakom vadet' etc.).

Sammanfattningsvis kan man nog hävda att kulturskillnaden i de orienteringsstrategier som avspeglar sig i en del ort- och personnamn består i att den svenska orienteringsstrategin förmodligen i högre grad är knuten till projekteringar av

som i sv. motsvaras av *hitom* / *på andra sidan av floden, skogen, berget, dalen*. *Före / efter* el. *innan* är också acceptabla, men de implicerar den linjära FÖLJDEN. *Bortom* och *hitom* saknar polska ekvivalenter i sitt primära användningsfält. (Observera dock att BAK kan användas i sv. på ytterligare ett sätt, som i sin tur är främmande för po.: *Salvador ligger på baksidan av Centralamerika* – *?Salvador leży z tyłu Ameryki Środkowej*. Sverige ligger dock **bakom Östersjön* – *Szwecja jest za Bałtykiem*, enligt polskt synsätt).

5.2. KVALITATIVA OCH GEOMETRISKA DISTINKTIONER.

5.2.1. Oppositioner i INTERIÖREN

a. VÄVNADSFORMIGHET („tkankowość”, AW) eller „fyllnad” är ett begrepp som refererar till lokalisatorns uppbyggnad. Polskan skiljer mellan ett *w* relaterat till ett tomt rum och ett *w* relaterat till en massiv eller flytande kropp. Befintligheten uttrycks visserligen på samma sätt, t.ex. *Dziewczyna siedzi w pokoju*, *Nóż tkwi w drzewie* 'Flickan sitter i rummet', 'Kniven sitter i trädet', men skillnaden framgår tydligt av den illativa serien: *Dziewczyna wchodzi do pokoju* (*do* + Gen), *Nóż wchodzi w drzewo* (*w* + Acc) 'Flickan går in i rummet', 'Kniven går in i (tränger in i) trädet'. Den ablativa serien neutraliserar oppositionen: *wychodzi z pokoju*, *z drzewa* 'går ut ur rummet', 'kommer ut ur trädet'.

Samtliga svenska prepositioner är neutrala i fråga om denna kvalité (jfr *gå in i rummet* och *in i trädet*, *ut ur rummet*, *trädet*). Det paradoxala är dock att båda språken betraktar vissa lokalisatorer illativt oberoende av deras kvalitéer i övrigt, ex. *raketen går ut i rymden / rakieta leci w kosmos*.

b. ÖFORMIGHET („wyspowość”, AW) innebär att lokalisatorn utgör en extern, homogen och kontinuerlig omgivning kring referenten, t.ex. *Dom wśród lasu, skała wśród morza zieleni* – *Ett hus mitt i skogen*, *En klippa mitt i ett hav av grönska* i opposition till de neutrala inessiva *Dom w lesie, Skała w morzu zieleni* – *Ett hus i skogen*, *En klippa i ett hav av grönska*. *Wśród*, som annars motsvarar det sv. multilaterala *bland*, implicerar en fysikalisk kontinuitet hos den omgivande lokalisa-

---

vertikalaxeln efter vattendrag och väderstreck, medan polska (och slaviska) toponymer och detoponymer snarare vittnar om en horisontell orientering.

En djupare analys av namnbildningsstrategier överskrider ramarna för denna uppsats. Syftet med ovanstående resonemang är att visa på en möjlig tillämpning av „spatiologin” för ortnamnsforskning. Hypotesen behöver utvidgas och konfronteras med språkstatistik.

torn i de fall där benämningen för lokalisatorn står i sg. Pluralform av en benämning för en (individuell) lokalisator såsom *wóród drzew*, *wóród domów* etc. 'bland träden', 'bland husen' implicerar förmodligen ingen fysikalisk kontinuitet. Tanken att referenten är en „ö” omgiven av lokalisatorn kan alltså härledas ur både numerus- och prepositionsbruk. Översättningen *mitt i* är i så fall inte adekvat; kategorin saknar en ekvivalent markör i svenskan. Skillnaden mellan po. och sv. består dessutom i att *wæród* är en preposition, medan *mitt i* också är adverb.

c. KASSETTFORMIGHET. Till de svenska kvalitativa dragen hos INTERIÖR hör säkerligen karakteristiken av *innanför* i t.ex. *Han har en loppa innanför skjortan* och *Vi har en kammare innanför rummet*. Båda exemplen översätts till po. med hjälp av BAKrelationen (*za*, *Ma pchłę za koszulą*, *Mamy izbę za pokojem*). *Innanför* är dock främst internt (*za* är deiktiskt och externt) och det implicerar sökområdets yttre gräns eller en vägg, som måste begränsa lokalisatorn på åtminstone tre sidor, jfr *tjuren var innanför staketet* (*byk był za plotem*) eller på två parallella sidor, jfr *Han stod innanför bommarna*. Geometrin i det sistnämnda kan i po. uttryckas endast „bilateralt”, dvs. *Stał między szlabanami* „Han stod mellan bommarna”, vilket gör att den av *innanför* implicerade insidan försvinner vid översättning.

Om sökområdet är tredimensionellt, torde *innanför* implicera att detta är KASSETTformat, dock främst på horisontalplanet. Jfr

Han hade narkotika innanför locket på resväskan : *Miał narkotyki w walizce pod klapą / pod zamknięciem*

Innanför locket implicerar existensen av ett avgränsat utrymme vid lockets insida i resväskan (*under locket / pod zamknięciem* har inte den implikationen).

Att lokalisatorn måste vara KASSETTformad framgår också av bruket av *ute* och *ut* i t.ex. *vara ute i köket*, *gå ut i rummet*. Dessa får ingen ekvivalent i po., jfr *Być w kuchni, iść do pokoju* 'Att vara i köket', 'Gå till rummet'. Ekvivalensen gäller bara sådana fall där lokalisatorn uppfattas som en helhet.

d. Metonymi: ÄGARE i st.f. INTERIÖR. Interiör betecknas också med de lokativa prepositionerna *hos* resp. *u*. Båda två refererar i sin spatiala användning till det som kan kallas för existensområdet, eftersom båda är metonymier. Lokalisatorn är människa eller en annan levande varelse¹³ och konstruktionen kan också tolkas possessivt (*hos ngn* = *på ngn's plats*, „ställe”). Jfr *Jag var och hälsade på hos min vän*,

¹³ *Hos* och *u* behöver inte vara relaterade till animata vid icke-spatialt bruk.

po. *Byłem na odwiedzinach u przyjaciela*. I båda språken har *hos* resp. *u* sina adlativa och ablativa allmänna korrelerat (*Jag gick till min vän, Poszedłem do przyjaciela*) men saknar de perlativa, dvs. det av matrisen förutsedda *genom/przez*, jfr *?Jag gick genom min vän, ?Szedłem przez przyjaciela* som betecknar en helt annan relation. För att kunna uttrycka den perlativa betydelsen måste man „avslöja” det „ägda” rummet i explicit form, t.ex. *Jag gick genom min väns rum, Szedłem przez pokój przyjaciela*.

Hos kan dessutom beteckna 'den närmaste exteriören', vilket saknar en ekvivalens i po. *Sitta hos ngn* kan inte översättas med *Siedzieć u kogoś*, eftersom den polska meningen inte betyder 'sitta tätt intill ngn' utan 'vara hemma hos ngn, vara på ngns uppehållsplats'.

e. *Hos* ersätts ibland med ett lokativt *till*, jfr *Jag var till doktorn, till honom* osv. *Till* i den funktionen berör även icke-metonymiska lokalbeteckningar, t.ex. *Jag var till England*, där det inte kan ersättas med *hos*, utan i stället med *i*. Distinktionen mellan *till* och *i* i denna kontext (*Jag var i E.*) tycks vara ganska oklar. *Till* implicerar möjligen att vistelsen i fråga är tillfällig. Någon motsvarighet till detta slags sammanfall av adlativ med lokativ finns ej i po.

f. FÖRDJUPNINGAR. Smärre skillnader kan noteras beträffande lokalisering i fördjupningar. I båda språken serveras kycklingen *på tallriken/na talerzu* och *på brickan/na tacy*, men när det gäller soppan råder osäkerhet i po.: både *na talerzu* '*på tallriken' och *w talerzu* 'i tallriken' accepteras. Gränsen mellan DJUP och PLATT verkar ligga på något skilda nivåer.

g. YTTERSTA SKIKTET. Skiljelinjen mellan ut- och insidan dras inte på samma sätt i bägge språken. Tvådimensionella föremål, förenade med omgivningen, placeras *i* eller *på* större ytor, t. ex. *fläck på klänningen : leverfläck, rynkor i pannan, tatuering i huden, ärret i ansiktet : ärret på benen*. Polskan förfogar över en preposition i samtliga fall, dvs. det superficiala *na* ('på'): *plama na sukni, plamy wątrobowe, zmarszczki na czole, tatuaż na skórze, rana na twarzy, na nodze*. Oppositionen mellan *på* och *i* gäller i dessa kontexter är relaterad till samma område som det „övertäckande” *över* (se 5.2.2. e).

Oppositionerna nämnda i 5.1.3 och 5.1.4 och några av mikrooppositionerna i INTERIÖR samlas i diagram 6 (s.)

5.2.2. Mikrooppositioner i EXTERIÖREN

a. NÄRHET (el. GRANNSKAP, AW). Den relativa NÄRHETEN till lokalisatorn uttrycks allmänt med hjälp av *vid* och samman-

sättningarna *intill*, *invid*, *inpå* där *intill* anger ett avstånd som kan vara lika med noll (KONTAKT). Polskan har ingen preposition som motsvarar *intill*. Relationen uttrycks i stället med hjälp av *tuż przy*, *tuż obok*, *tuż za*, 'alldeles vid', 'alldeles bredvid' osv. Po. förfogar över *przy*, *pod* och *koło*. *Przy* motsvarar snarast *vid* och *koło* nära. *Koło* är i första hand relaterat till horisontalplanet. *Gdzieś koło domu* betyder *Någonstans nära huset*.

b. NÄRA & NEDAN & INVID. Någon direkt motsvarighet till *pod* + Instr. finns ej i sv. *Pod* i *Żebrek stał pod plotem* 'Tiggaren stod vid staketet' kallar Weinsberg för „niedorastajace”, vilket skall innebära att lokalisatorn höjer sig över referenten. I en del fall kan detta *pod* översättas med prep./adv. *nedanför* (*torba stała pod drzwiami* : väskan stod *nedanför* dörren).

Det lokativa *pod* + Instr har regelrätta lativa korrelat: *Postaw to pod plot* (*pod* + Acc) : *Weź to spod plotu* (*spod* + Gen) „Ställ det *nedanför* staketet” : „?Ta bort det...” (se ovan om pol. ablativer).

c. KRÖKNING el. KURVFORMIGHET. Begreppet KURVFORMIGHET („zakrętość”, AW) som kan ansättas för svenska exempel, saknar motsvarighet i polskan men är väl representerat i andra germanska språk (ty. *um*, eng. *around*). Jfr *runt* i *Apoteket ligger runt hörnet* som kan översättas endast med *za* 'bakom'. Lokalisatorn uppfattas i exemplet som ett HINDER (för synen): *Apteka jest za rogiem* 'Apoteket är bakom hörnet'.

„Kurvformigheten” kan också avläsas i den svenska partikeln *om*, jfr *köra om*. Prepositionen *om* tycks inte ha förlorat innebörden av rundhet: jfr *Hon försvann om hörnet* – *Zniknęła za rogiem*. *Bälte om livet* uttrycker kanske en annan kategori – RINGFORMIGHET (se nedan).

Om och *runt* är ofta synonyma och utbytbara, jfr också *runt om*. Det finns dock fall där *runt* och *om* står i opposition till varandra: *Han var röd runt näsan* : *Han var röd om näsan*, po. ?*Był czerwony wokół nosa* : **Był czerwony na nosie*. Distinktionen kan inte återges på po., kanske p.g.a. en annan logik bakom proportionerna i partitiven – jfr *Miał twarz czerwony wokół nosa* – **Han hade ansiktet rött runt näsan* och *Miał czerwony nos* – 'Han hade röd näsa'.

d. RINGFORMIGHET („pierścieniowość”, AW) uttrycks mer regelbundet i sv., dock endast i EXTERIÖREN. Jfr *runt* i *Gästerna satt runt bordet*, vilket på polska kan uttryckas på två sätt: *Goście siedzieli dookoła stołu* (i det fallet kan avståndet mellan bordet och gästerna vara större än i den sv. varianten. *Dookoła* kan också vara adverb) eller

Goście siedzieli za stołem (dvs. 'nära vid bordet', men exemplet förutsätter inte att gästerna sitter i ring). Samtliga exempel i den största polska ordboken (*dokoła, dookoła, naokoło, wokół*, se Doroszewski bd. 2 och bd. 10) är externa, dvs. de lokaliserar på utsidan. Weinsberg anger dock (1973, s. 53) exempel med en klar intern innebörd: *Stoje przebiegają dookoła pnia* där *dookoła* översätts med *runt*: *Årsringarna löper runt stubben*. *Dookoła* och *runt* är i så fall också neutrala i förhållande till oppositionen mellan INTERIÖR och EXTERIÖR.

RINGFORMIGHET uttrycker alltså en asymmetrisk relation i sv. och po. Det finns en neutral instans i båda språken, men det saknas en specifik markör för INTERIÖREN.

e. ÖVERTÄCKANDE. Prepositionerna *över, runt, om, runt om* bildar ytterligare en opposition, jfr *Han hade hår över (/på) hela kroppen* – *Miał włosy na całym ciele, filten över kroppen : filten runt (om) kroppen* – *Koc na ciele : Koc wokół ciała*. Svenskt *över* i dessa kontexter betecknar „övertäckande”. I po. finns här bara en enda preposition *na*. *Przez* som annars (i perlativ betydelse) motsvarar *över* används inte i den aktuella kontexten, jfr **Miał włosy, koc przez ciało*.

f. PARALLELLISMER. Ingetdera språket grammatikaliserar distinktionen mellan parallella lokationer och rörelser, jfr det lokativa *Husen stod längs gatan* – *Domy stały wzdłuż ulicy*. De svenska prepositionerna (och adverbena) *utmed, längs med, utefter, efter* verkar utbytbara i denna typ av kontexter. Distinktionen mellan INTERIÖR och EXTERIÖR är i vissa fall inte relevant, jfr *Vi seglade längs (med) / utefter / utmed kusten : Vi bilade längs... kusten, Płynęliśmy wzdłuż brzegu : Jechaliśmy samochodem wzdłuż brzegu*.

g. STUDSANDE, GNIDNING, STÖDJANDE. En dynamisk ytkontakt mellan objekt markeras i po. med prepositionen *o*, som i sv. motsvaras av *mot*, jfr:

- STUDSANDE el. SLAG:

Fale uderzały o skałę – Vågorna slog mot klippan
 Pocisk uderzył o ścianę – Projektilen slog mot väggen
 Potknął się o kamień – Han snubblade på en sten
 Odbijał piłkę o ścianę – Han studsade bollen mot väggen,

- STÖDJANDE:

Oparł drabinę o ścianę – Han ställde stegen mot väggen,

Den lodrätta axeln förefaller relevant för val mellan *o* och *na*; jfr med exempel som implicerar vågrät planering av STÖDet,

– GNIDNING och GLIDNING:

Koń ocierał się o drzewo – Hästen gned sig mot ett träd.

Dessa är de enda typerna av spatiala kontexter för po. *o*, som i övrigt betecknar icke-spatiala förhållanden. Sv. *mot* i dessa kontexter skiljer sig knappast från det allmänna *mot* utan betecknar snarast att referenten är "vänd el. riktad *mot* lokalisatorn". Därför är "den tillfälliga kontakten mellan objekt" en specifik polsk kategori.

6. FASTA OCH LÖSA SAMBAND MELLAN FÖREMÅL, PARTITIVER OCH POSSESSIVER

Spatiala uttryck betecknar inte bara rumsrelationer. TID, ORSAK, INSTRUMENT och andra (kanske t o m alla andra) grundläggande begrepp får eller kan få en struktur som har sitt ursprung i vår orientering i rummet (se Anderson 1971, Miller & Laird-Johnson 1976 och Lakoff & Johnson 1980). När vi säger t.ex. *Deras vägar skiljdes och hon var nära sammanbrott* använder vi rumsliga metaforer. Det råder intet tvivel om att yttranden av den typ betecknar icke-spatiala tillstånd. Dock finns det också vissa gränsfall, t.ex. är partitiva uttryck och uttryck för fysiska sambandsrelationer mellan föremål formellt lokativa. Trots att vi inte uppfattar dem metaforiskt, utgör de förmodligen inget svar på frågan *Var?*

6.1. KOPPLING OCH FÖRANKRING („UWIEZIOWOŚĆ”, „KOTWICOWOŚĆ” AW)

Det förefaller som om relationen mellan ett objekt och dess „koppling” (en lina, ett rep, en kedja, ett koppel osv.) uttrycks på ett mer systematiskt sätt i polskan än i svenskan. Prepositionen är i sådana fall det lokativa *na* (+ Loc) och detta är den formella anledningen till att jag nämner dessa uttryck i föreliggande uppsats. En lina, ett rep osv. kan inte anses vara platser där andra objekt befinner sig. På frågan *Var betar hästen?* kan man knappast svara – **Den är tjudrad med en kedja*, jfr *Gdzie pasie się koń?* – *?Na łańcuchu*. Eftersom hästen är tjudrad (med kedjan) vid en påle, dvs. ett FÄSTE, kan detta duga som lokalbeteckning (*Hästen är tjudrad vid pålen*). Po. uttrycker båda relationerna på precis samma lokativa sättet: *Koń pasie się na łańcuchu* „Hästen betar på kedjan”, *Koń pasie się na paliku* „Hästen betar på pålen”. Det sista uttrycker också klart, att den betande hästen är tjudrad vid pålen. Det sv. *Hästen betar vid pålen* heter *Koń pasie się*

przy paliku och saknar den förra meningens implikation. Jfr följande serie med exempel som illustrerar regelbundheter i båda språken:

- a. Statek stoi na kotwicy,
 '*Båten står på ankare' = Båten ligger för ankar
- b. Balon jest na uwięzi (na linie)
 '*Ballongen är på linan' = Ballongen svävar i linan
- c. Pies idzie na smyczy
 '*Hunden går på koppel' = Hunden går i koppel
- d. Samochód jedzie na holu etc. etc.
 '*Bilen kör (åker) på draglinan'

För samtliga exempel ovan finns också regelbundna ablativa korrelerat av typen *z* + Gen: *Statek zerwał się z kotwicy*, *balon z uwięzi*, *krowa z łańcucha* osv., men den adlativa korrelationen (*na* + Acc) är mindre säker och ofta parallell med lexikaliseringar (dvs. 'fullblodiga' verblexem):

Adlativa adverbial:	Lexikaliseringar (verb):
a. Postawić statek na kotwicy (Loc.) Att lägga en båt för ankar	Zakotwiczyć statek, Att ankra en båt
b. ? ?	Uwiązać balon Att fästa en ballong
c. ?Wziąć konia na łańcuch (Acc.) ?	Przywiązać konia łańcuchem Att tjudra en häst med en kedja
d. Wziąć psa na smycz Att binda en hund i koppel	? Att koppla en hund
e. Wziąć samochód na hol Att ta en bil på bogsering	Holować samochód Att bogsera en bil

Av Weinbergs undersökning framgår det (1973 s. 56) att tyskan i detta fall är mera lik polskan, jfr *Der Hund wütete an der Kette* – *Pies miotał się na łańcuchu* – '*Hunden rasade i kedjan'. Av exempelserien framgår dock också att det lokativa uttryckssättet inte är främmande för svenskt språkbruk – jfr exemplet a. med *en båt för ankar*, d. med *en hund i koppel* och e. *en bil på bogsering*. Ytligt sett kan även uttrycken *dra* (*ngt, ngn*) i *linan*, *hänga i linan* ingå i samma serie, men dessa fraser förefaller att vara starkt knutna till verbens semantiska karaktär, varför de inte står för sambandsrelationer mellan objekt.

Den andra änden av samma fysiska förbindelse utgörs av FÄSTET. På den punkten sammanfaller båda språken ganska väl; jfr *Przywiązać konia do palika* – *Att tjudra en häst vid en påle*, *Przywiązać balon do kija* – *Att fästa en ballong vid en pinne* osv. En skillnad, som inte rubbar parallellismen, är att polskan använder de allmänna adlativa

prepositionerna *do* + Gen – **till*, svenskan däremot det adessiva *vid* el. det inessiva *i* (po. allmänna motsvarigheter är *przy* och *w*). Båda har en annan innebörd i po., jfr: *przy paliku* innebär 'på en plats nära en påle'.

Slutsatsen är att samtliga begrepp (BAND, KOPPLING, TJUDER, FÖRANKRING) tycks bilda en relativt homogen kategori i polskan. Svenskan tenderar att uttrycka den typ av samband mellan konkreta föremål på det lexikala sättet (det lokativa FÄSTet är ett undantag).

6.2. PERMANENTA OCH TILLFÄLLIGA IHOPFOGNINGAR, SAMMAN- KOPPLINGAR O. D., PARTITIV OCH POSSESSIV

Samband mellan föremål som på olika sätt „hör ihop” med varandra är några av de grundläggande relationerna för typologiska språkstudier. Föremålen uppfattas som helheter och/eller delar i helheter och detta faktum återspeglas indirekt på uttrycksplanet. I princip finns det tre olika sätt att uttrycka del- och helhetsrelationen:

1) med hjälp av kasus, främst genitivform av helhetsbenämningen (men också bl. a. partitiv),

2) det spatialsättet, dvs. med hjälp av lokativ, rumsadverb, demonstrativer (helheten är platsen för dess delar) och

3) possessiven (helheten *har* sina delar).

Med utgångspunkt i detta kan språken klassificeras i två grupper:

– De s.k. „habeo”-språk, som förfogar över alla tre uttryckssätten och som brukar ange ägande med hjälp av verb av typen „ha” och

– „est”-språk som endast brukar verb av typen „vara” (förutom genitiv el. motsvarande kasus).

Nästan alla de indoeuropeiska språken representeras av „habeo”-typen. Två ie. undantag – irländskan och ryskan – tillsammans med finsk-ugriska och turkiska språken hör till den andra, „est”-typen (se Verhaar 1969-1972). Mycket allmänt kan man säga att „est”-språken uttrycker ägande spatialsättet, medan „habeo”-språken gör det med hjälp av ett transitivt verb. Genitiven tycks stå för en neutral instans; så kan t.ex. i sv. och po. genitiven tolkas som en ablativ-partitiv-possessiv markör. Den neutrala instansen kan för övrigt uttryckas även på andra, attributiva sätt. Jfr:

a. genitiv: Hon kastade ölfaskan i hans huvud

b. spatialsättet: Hon kastade ölfaskan i huvudet på honom

c. possessivt: Han hade en klassisk näsa

d. attributivt (Komit.): Det var en vacker pojke med en klassisk näsa

Ett särdrag för svenskan är att den har bibehållit en förmodligen ur gammal språklig företeelse, nämligen det lokativa uttryckssättet för

partitiven, se b. Konstruktionen är väl dokumenterad i nordisk språkhistoria (jfr. fisl. *slíta brjóst a manni*). Det bör framgå av den korta inledningen till föreliggande avsnitt att detta uttryckssätt kännetecknar „est”-språken. Polskan känner inte denna typ av konstruktioner, jfr

- a. genitiv: *Rzuciła butelkę w jego głowę* („Helheten” kan också stå i dativ: *Rzuciła mu butelkę* (el. *butelkę*) *w głowę*)
- b. spatialt: **Rzuciła butelkę w głowę na nim*
- c. possessivt: *On miał klasyczny nos*
- d. attr.: *Chłopiec o klasycznym nosie*

Den svenska lokativa konstruktionen är inte begränsad till animata lokalisatorer, jfr

På detta bord finns det tre ben

Na tym stole są trzy nogi,

där den polska „ordagranna” översättningen implicerar att „benen finns (ligger?) ovanpå bordet” och helt saknar den partitiva innebörden. Det är möjligt att den lokativa partitiviteten i po. endast kan återges med hjälp av *byæ u + Gen*, 'vara hos/?vid', jfr. *?U tego stołu są trzy nogi*. Konstruktionen är annars reserverad för sådana samband mellan objekt som uppfattas som olika (se nedan).

Det är inte heller alltid som partitiven och possessiven, även om de kan uttryckas spatialt, ger svar på frågan *Var?* Med interrogativ korrespondens kan på ett enkelt sätt prövas huruvida vi uppfattar en till formen spatial konstruktion som en plats-, ägar- eller del/helhetsmarkör. Klart lokativa tycks vara konstruktioner som anger begrepp för mera permanenta sammanfogningar av två eller flera objekt, såsom *taklampa : lampa i taket*, *dörrhandtag : handtag på dörren* osv. Två svenska prepositioner brukas för den typen av konstruktioner: *på* („superficialis”) och *i* („inessiv”). Polskan har i första hand prepositionen *u* (*lampa u sufitu*, *klamka u drzwi*) som vanligtvis motsvarar det proximitiva *hos* i sv. Lokaliseringen kan i vissa fall anges i relation till huvudkoordinaterna (*lampa pod sufitem*, 'lampa under taket') eller med hjälp av det adessiva *przy* 'vid'. Det inessiva po. *w* 'i' torde alltid innebära intern lokalisering, varför *lampa w suficie* 'en lampa i taket' troligast måste vara platserad inne i taket. Den adessiva polska prepositionen *przy* ('vid') är kanske den mest brukliga: *zamek przy torebce* – *lås på en damväska*, *guziki przy/u koszuli* – 'Knapparna på/?i skjortan', 'skjortknappar'.

Slutsatsen är att det spatials uttryckssättet för partitiven (DELen på HELHETen) är mera utbrett i svenskan än i polskan, vilket kan tolkas som ett spår av „est-språkens” affinitet i svenskan.

7. DEN LEVANDE KROPPEN

Valet av spatiala prepositioner bestäms inte enbart av geometriska eller fysikaliska faktorer. Ett exempel på detta är kategorin MÄNSKLIG el. ANIMAT ÄGARE (jfr 5.2.1.d. ovan), som dominerar över den spatiala innebörden. ANIMATUM har en högre semantisk rang även i andra fall.

a. KROPPEN och PARTITIVEN. Den levande kroppen utgör ett rum som särbehandlas av båda språken. Jfr

a. Han kysste flickan i allrummet

Pocałował dziewczynę w świetlicy

b. Han kysste flickan mitt på munnen

Pocałował dziewczynę prosto w usta

c. Han kysste flickans mun/munnen på flickan

Pocałował usta dziewczyny

d. Påven kysste landningsbanan på flygplatsen/flygplatsens landningsbana

Papież pocałował płytę lotniska

e. *Påven kysste flygplatsen på landningsbanan

*Papież pocałował lotnisko w płytę

Flickan/dziewczyna i a, *flickans mun* i c. samt *landningsbanan på flygplatsen* i d. är „vanliga” objekt. I b. och e. däremot har vi med s.k. „lokalobjekt” att göra. Det bör framgå av dessa exempel att det spatiala uttryckssättet är reserverat för partitiven som här hänför sig till levande varelser (*flickan* i b.), medan genitiven och den svenska analytiska en i c. är neutrala. När lokalisatorn är icke-levande blir det spatiala uttryckssättet oacceptabelt, jfr e. och t. ex. **Wiatr uderzył dom w dach* – **Vinden slog huset i taket* (medan *Uderzyła go w twarz* – *Hon slog honom i ansiktet* är helt korrekta ur lingvistisk synvinkel). Anna Wierzbicka (1969) anser rentav att man måste tala om en „medvetenhet” hos spatialt uppfattade (mänskliga) objekt (jfr *Patrzył jej w oczy* : *Patrzył w jej oczy*, *Han tittade henne i ögonen* : *Han tittade i hennes ögon*), vilket dock förefaller tveksamt – distinktionen är i alla fall knuten till dativen och genitiven.

b. Reciprok rörelse. Dativ står i opposition till genitiv i förbindelser med *naprzeciw*, som är både preposition, adverb och den enda kombinatoriska eller fakultativa postpositionen i polskan. *Naprzeciw* + Gen. översätts med *mittemot* i statiska meningar

Mieszkał naprzeciw ogrodu

Han bodde mittemot trädgården

eller med (*för*) att *möta* i lativa meningar, t.ex.

Wyszedł mu naprzeciw

Han gick för att möta honom

Substantiv i dativ + *naprzeciw* (och *naprzeciw* + Dat.) tycks helst beteckna animata objekt, jfr

??Pociagi jechały sobie naprzeciw

?*Tågen åkte för att möta varandra

Frasen Dat. + *naprzeciw* har reciprok betydelse (motsv. *för att möta*), dvs. motparten förväntas röra sig i riktning mot referenten.

„Förmågan att röra sig är ett inneboende drag hos animata” – denna mentala princip tycks styra användningen av det polska adverbialt dativ + postpositionen *naprzeciw*.

c. KÄNSLOR. Till illativ, statisk cirkumessiv och neutral genitiv är också distinktioner vid känslouttryck knutna. Känsla kan uttryckas spatialt i båda språken, jfr *Var är du kall?* – *?Gdzie jest ci zimno?* / *W co jest ci zimno?* Jfr

a. Han frös om händerna

*Marzł wokół rąk

b. Han var kall om händerna

*Był zimny wokół rąk

c. ?Hans händer frös

Jego ręce marzły

d. *Händerna frös honom, *Händerna frös för honom

Marzły mu ręce

e. Hans händer var kalla

Jego ręce były zimne

f. *Det var kallt honom i händerna

Było mu zimno w ręce

Det förefaller som om det bara fanns ett ekvivalent sätt i båda språken för att uttrycka känsla av kyla, dvs. på det mest neutrala sättet, med genitiv enligt e) ovan. De konstruktioner som tycks vara de mest naturliga i båda språken är samtidigt de som avlägsnar sig längst från varandra. Se ex. f): kylan (värmen etc.) tränger „illativt” in i kroppen (el. i resp. kroppsdel) i den polska versionen (*w*+Acc.); kroppen upfattas som ett VÄVNADSFÖRMIGT objekt, jfr om den kategorin ovan). Helhetsbenämningen (pronomenet i f.) står i dativ, som är mottagarens kasus, i flera språk identiskt med allativen (Blansitt 1988), i andra med lokativen. Svenskan uttrycker „kyla” i exemplet b) som om det gällde vilken egenskap som helst och lokaliserar den „om”

kroppsdelen i fråga (jfr. ÖVERTÄCKANDE el. RINGFORMIGHET ovan). Slutsats: svenskan adjektiviserar och lokaliserar mottagandet av känslan, medan polskan markerar mottagaren med dativ (allativ) och beskriver mottagandet av känslan illativt med hjälp av den speciella versionen för VÄVNADSFORMIGHETen.

III. KONKLUSIONER OCH UTVIDGNINGAR AV DE SPATIALA STUDIERNÄ

1. STRUKTURSKILLNADER

Svenskan präglas av en systematisk dubbel kategorisering av de spatiala exponenterna, som fungerar antingen som prepositioner eller som adverb. Detta gör det möjligt att tillskriva en spatial karakteristik antingen själva handlingen eller lokalisatorn. I det första fallet anges lokalisatorn på ett implicit (eller deiktiskt) sätt, jfr. *Barnen sprang runt : Barnen sprang runt bordet, Hon satt vid tills jobbet var klart : Hon satt vid honom tills arbetet var klart*. Meningar av den första typen, dvs. med en underförstådd lokalisator, är ganska frekventa. Dessutom är svenska adverb försedda med suffix (-e, -från, -för, -till, -åt o. a.) som på ett systematiskt sätt uttrycker distinktionen mellan lokativ och lativ, något som inte är lika möjligt i adverbialserien (se nedan om allosemi). Polskan, till skillnad från svenskan, förfogar över ett förråd av „egentliga”, monofunktionella rumsprepositioner som tvingar att explicit namnge lokalisatorn. Detta bidrar till översättningsproblem, särskilt när översättaren ger sig på att identifiera och ange en underförstådd lokalisator. En sådan översättning tenderar att bli alldeles för „konkret” jämfört med förlagan („det utsagda sägs ut”, se Levý 1998).

Den andra, viktiga strukturskillnaden gäller den ablativa serien. „Riktning ut” anges på ett betydligt mera utbyggt sätt i polskan än i svenskan. Resultatet är brist på ekvivalens i fråga om ablativer; adverbialerna inledda med *znad*, *spod*, *spoza* etc. kan översättas endast med hjälp av omskrivningar.

Den tredje skillnaden inom de spatiala huvudkategorierna berör distinktioner mellan adlativ och perlativ: den polska grammatiken gör en klar skillnad mellan bägge adverbialserierna, medan svenskan präglas av allosemi. Konsekvensen är att distinktionen mellan (en adlativ) RIKTNING och PLATS för en (perlativ) handling eller rörelse

är karakteristisk för polskan; svenskan skiljer inte mellan dessa två alternativ (*Vi kör under bron* är antingen *Jedziemy pod most* eller *Jedziemy pod mostem.*)

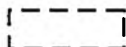
De grövsta skillnaderna kan markeras i tabell 3:

Tabell 3 Adverbialserier i polskan under jämförelse med svenskan

Kategorier	Lokativ eller perlativ gdzie? – var? eller które? – vilken väg?	Adlativ dokąd? – vart?	Ablativ skąd? – varifrån?
Semantisk status			
FRAM (<i>framför</i>)	przed	przed	sprzed
BAK (<i>bakom</i>)	za	za	zza
BORTA/UTANFÖR (<i>utanför</i>)	poza + Inst.	poza + Acc.	spoza + Gen.
UPP (<i>över</i>)	nad	nad	znad
NER (<i>under</i>)	pod	pod	spod
MELLAN (<i>mellan</i>)	(po)między	(po)między	spomiędzy
BLAND (<i>bland</i>)	wśród + Gen. pl	wśród + Gen. pl	spośród + Gen. pl
Inessiv/Illativ /Elativ	w + Loc./ i	do + Gen./ till, mot	z + Gen. / från, ur
Superficialis etc.	na + Loc./ på	na + Acc./ till	z + Gen. / från, av

Polsk språkspecifik del av systemet

Allosemi hos motsv. svenska adverbial

Den polska lokativt-perlativa allosemin är av annan karaktär: den är begränsad till adverbial och upplöses praktiskt taget obligatoriskt genom val av statiska eller dynamiska verb.

2. BETYDELSESKILLNADER

Övriga strukturskillnader är snarare av teknisk karaktär. Det är betydelleskillnader mellan rumsadverbial som kan motivera tesen om att RUMmet beskrivs (och förmodligen begrips) på något skilda sätt i de respektive språken.

DIMENSIONER. Bägge språken skiljer mellan en-, två- och tredimensionella objekt, men svenskan verkar göra det på ett mera konsekvent sätt. Tabell 4 samlar de mest frekventa prepositionerna med betydelser relaterade till AVSTÅNDS- och DIMENSIONS-begrepp:

Tabell 4 Avstånds- och dimensionsbundna distinktioner

Huvudkategorierna ⇒		TILLSTÅND Lokativ	FÖRÄNDRING AV TILLSTÅND		
DIMENSIONER	icke relevant (den allmänna instansen)	AT: na,w/på,i	Adlativ TO: do,ku,na/ till,mot, på	Ablativ FROM: z,od/från	Perlativ ACROSS: przez/över
		ON: na/på	ONTO: na/till	OFF: z/från	ACROSS: przez/över
	1-2	ON: na/på	ONTO: na/till	OFF: z/från	ACROSS: przez/över
	3	IN: w/i	INTO: do,w/in i	OUT OF: z/ut ur	THROUGH: przez/genom

– I bägge språken avsaknas särskilda exponenter av den allmänna lokativen (symboliserad av AT i tabellen). 'AT' betydelsen betjänas av ON- och IN- exponenterna. De tre adlativa distinktionerna motsvaras av olika prepositioner i polskan (*na* är dubbeltydigt). Det svenska *till* är dubbeltydigt, medan *in i* verkar reserverat för den „tredimensionella” adlativen. Liknande dubbeltydighet präglar de svenska ablativa prepositionerna: *från* tar namn på de allmänna, en- och tvådimensionella lokalisatorer, medan huvudord inledda med *ur*, *ut ur*, *upp ur* betecknar tredimensionella objekt. Det polska *z* står för samtliga ablativa (eller snarare „elativa”) betydelser, *od* är allmänt (och delimitativt). Den perlativa polska huvudexponenten *przez* är „okänsligt” för de dimensionsbundna distinktionerna. Det svenska „tredimensionella” *genom* står i opposition med det flertydiga *över*. Allmänt sagt: TREDIMENSIONALITETen är tydligast markerad i svenskan, medan de polska prepositionerna markerar tredimensionaliteten bara i de lokativa och adlativa serierna.

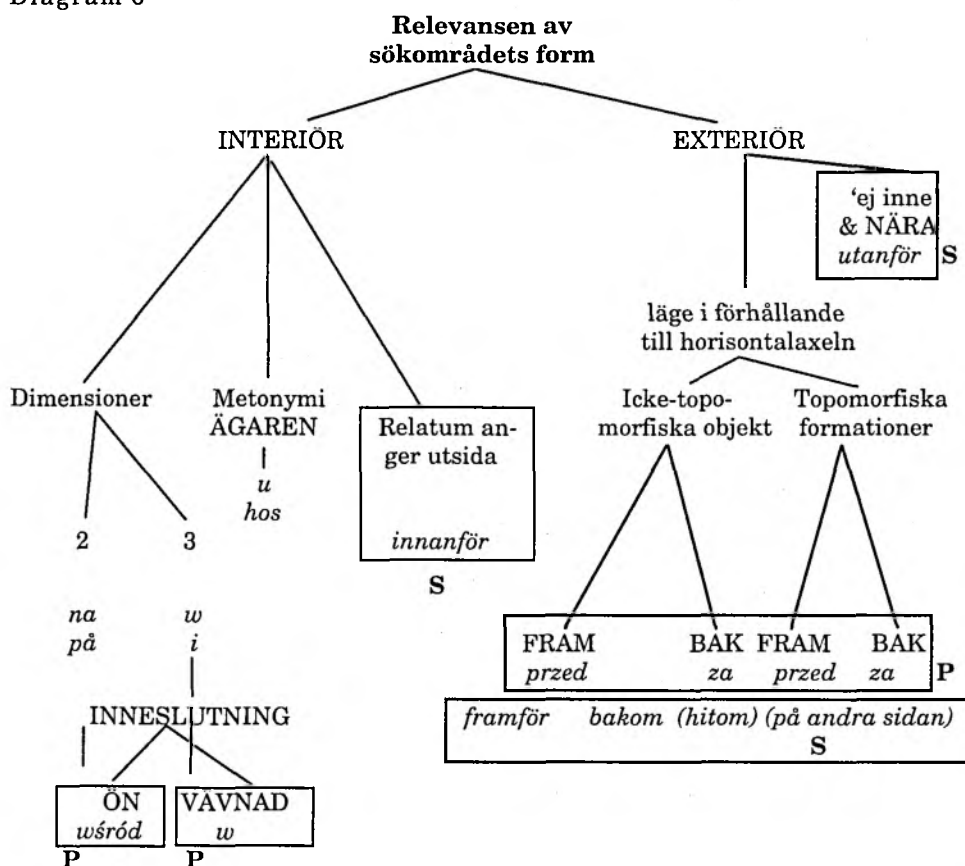
– Det faktum att TREDIMENSIONALITETen är en semantisk kategori hos den svenska perlativen har sin följd i form av några fler språkspecifika, grammatikaliserade distinktioner som karakteriserar rörelsen och lokalisatorn (jfr GENOMTRÄNGANDE, BANA, RUTT, KASSETTFORMIGHET; prepositionerna *genom*, *över*, *via*, *innanför*). Samtliga hör till det svenska särdragsförrådet, medan skillnaden mellan en preciserad och opreciserad BANA (*po stole* : *przez stół*) karakteriserar polskan. Polskan markerar TREDIMENSIONALITETen tydligast i de lokativa och adlativa adverbialserierna (se tabell 4). Den polska språkspecifika VÄVNADSFORMIGHETen i den illativa adverbialserien (*w ścianę*, 'in i väggen') korresponderar med det svenska perlativa GENOMTRÄNGANDET (*genom väggen*). Det är möjligen samma semantiska kategori som representeras i olika delar av det gemensamma systemet. ÖFORMIGHETen (*wóród lasu*) är ytterliggare ett specifikt särdrag i det polska systemet.

– ENDIMENSIONELLA (avlånga) objekt särbehandlas också tydligast i svenskan. I de s.k. ante- och postessiva samt ante- och

postlativa serierna gör polskan ingen skillnad mellan en-, två- eller tredimensionella HINDER (dvs. *przed/za rzeka, granicą, linią...* har samma form som *przed/za szafa, domem...*). Dessa motsvaras av de linjära *före/efter* eller det allmänna *på andra sidan* (*floden, gränsen, linjen...*), men ej av *bakom*. Endimensionella är också *före* och *efter* då de anger FÖLJDEN i den linjära rumsordningen.

Objekten uppfattas av bägge språken beroende på heterogena faktorer. Bland relevanta oppositioner i INTERIÖREN och EXTERIÖREN kan fler skillnader än likheter uppvisas. Diagram 6 redogör för kategorier som analyserats i p. 5.1.3 och 5.1.4:

Diagram 6

Svenskan, till skillnad mot polskan, särbehandlar topomorfiska lokalisatorer (stad, berg, skog, stad o. d., se 5.1.4.). De „riktiga” spatials prepositoner *framför* och *bakom* används ej i den „prospektiva” bemärkelsen (dvs. vid beskådande på avstånd). *Hitom* (*berget, floden*

osv.) som används i den kontexten är deiktiskt och direkt antropocentriskt. Detta kan vittna om att orientering i terrängen styrs av olika principer.

Färre olikheter kan noteras bland de begrepp som är underordnade det centrala AVSTÅNDET. AVSTÅNDS-distinktionerna bildar ett asymmetriskt subsystem där NÄRA bildar ett utvecklat nät av oppositioner. Det svenska NÄRA-nätet omffattar fler distinktioner; dels är de relaterade till den allra närmaste omgivningen (*intill, invid, inpå, hos*) och dels till de geometriska formegenskaperna (RINGFORMIGHET, KRÖKNING, YTTRE SKIKT, ÖVERTÄCKANDE). Polskan tenderar att uppfatta NÄRA på ett mera allmänt sätt (jfr *kolo*); det specifika *pod* (INTILL & NEDAN) är ett undantag. Polskt specifikt är det innehållsrika *o* (dynamisk KONTAKT & STÖD).

Diagram 7

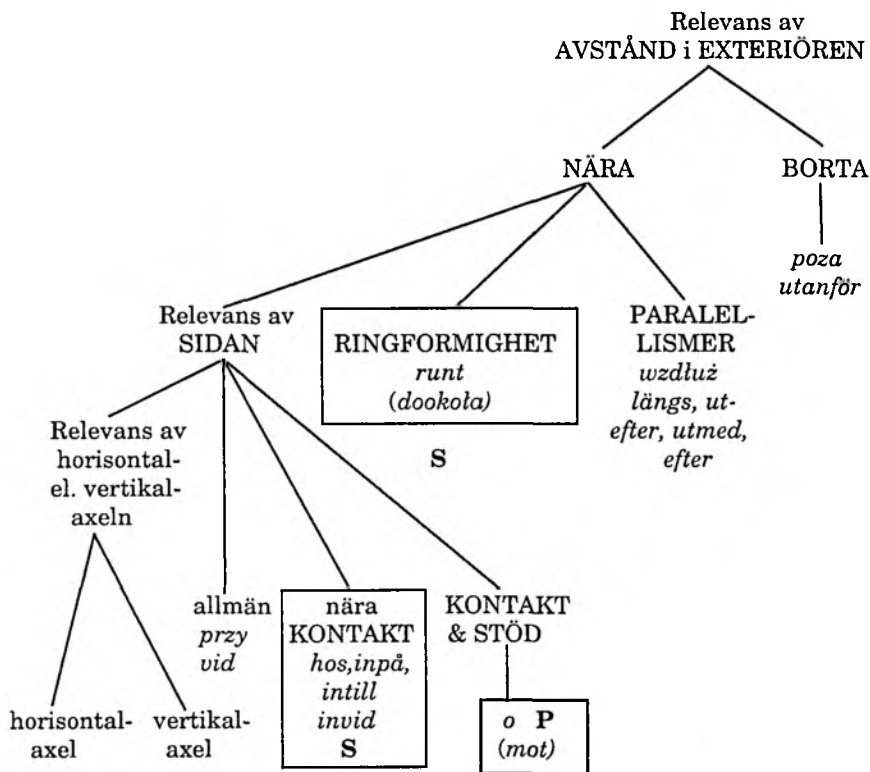

Diagram 8 och 9 är utvidgningar av motsvarande delar i diagram 7:

Diagram 8

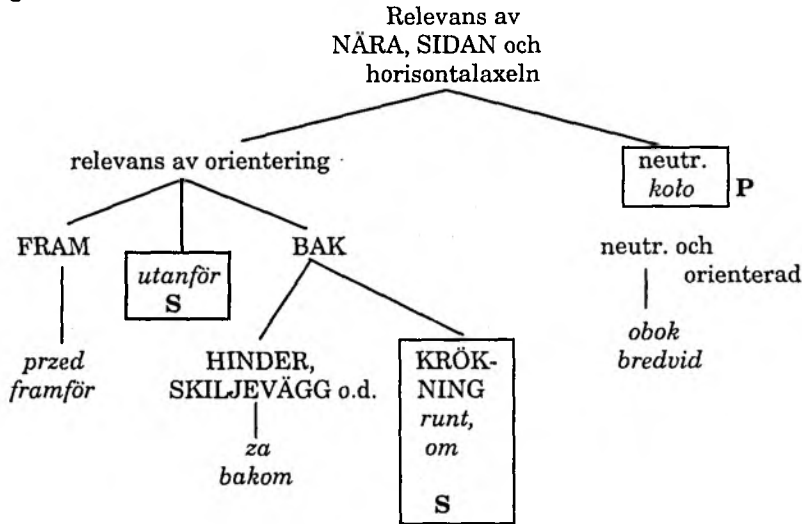
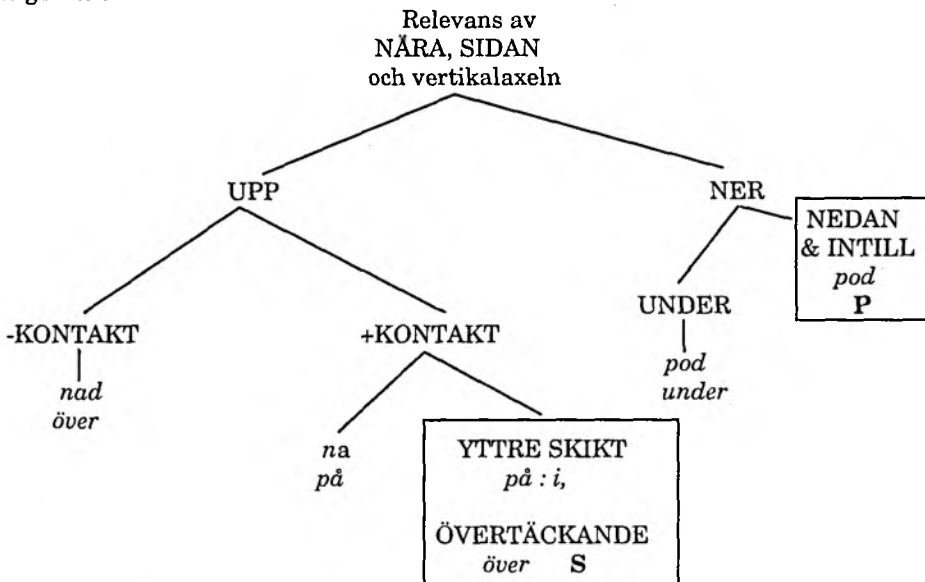

Diagram 9

Med hjälp av spatiala kategorier uppfattas andra begrepp. Möjligen t.o.m. alla andra, icke-rumsliga begrepp måste föras med en spatial struktur för att överhuvudtaget kunna begripas. Den presenterade analysen berör tre olika begreppsfält, som brukar nämnas bland kandidater till semantiska universalier (Wierzbicka 1969, Goddard &

Wierzbicka 1994 o. a.). Samtliga kan refereras i form av spatiala adverbial.

– Fasta („naturliga”) och lösa samband mellan föremålen. De lösa sambanden (symboliserade av KOPPLING och FÄSTE) uttrycks regelrätt på det spatiala sättet i polskan. För svenskans del är bara FÄSTE en rumslig kategori. De fasta sambanden som representeras av den parititiva betydelsen spatialiseras i svenskan („DEL på HELHET”), vilket kan tolkas som ett förhållandevis sällsynt drag bland habespråken.

– Båda språken särbehandlar den levande kroppen; ANIMATUM är en kategori som styr det lokativa uttrycksättet. Spår av detta kan ses i metonymi som avviker från det regelrätta uttrycksättet (*hos ngn/u kogo*, jfr ÄGARE i st.f. INTERIÖR)

– Regelrätta lativa konstruktioner av typen *Iść na kawę* 'gå å dricka kaffe' har final betydelse och representerar metonymi med struktur: OBJEKT i st. f. (spatialt) MÅL.

Den presenterade analysen utgör ett förslag till beskrivning och systematisering av distinktioner som allmänt har betraktats som idiosynkratiska och därför omöjliga att analysera på ett ekonomiskt sätt. Jämförelsen grundar sig på antagandet att det finns ett gemensamt, isomorfiskt begreppssystem i bägge språken. Detta universum uppfattas som en elementär („naturlig”) geometri. AVSTÅND, DIMENSIONER, INTERIÖR, EXTERIÖR och begrepp relaterade till verikal- och horisontalaxeln beskriver den gemensamma domänen. De språkspecifika distinktionerna bland prepositioner och adverbial är tecken på att respektive språk betonar något skilda egenskaper av den värld som den naturliga geometrin beskriver.

En fortsatt undersökning av de spatiala begreppen bör inte förbigå spatiala metaforer och metonymi. Språken uttrycker andra, icke-spatiala begrepp med hjälp av spatiala medel – bl.a. TID, ORSAK, INSTRUMENT o. a. De spatiala distinktionerna kan därför uppfattas som prototyper av „abstrakta” begrepp. Spatialiseringarna är, naturligtvis, mer eller mindre kultur- och språkspecifika.

LITTERATUR

- Anderson, J. M. 1971. *The Grammar of Case. Towards a Localistic Theory*. London: Cambridge University Press.
- Doroszewski, W. 1965, 1968 *Słownik języka polskiego*, bd 2 och bd 10. Warszawa: PWN.
- Blansitt, E. L. 1988. Datives and allatives, I: M. Hammond, E. Moravcsik, J. Wirth (eds.), *Studies in Syntactic Typology*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, pp. 173-192.
- Bogusławski, A. 1973. Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości

- ich form liczbowych i połączeń z liczebnikami w języku polskim. I: *Liczba, ilość, miara*. Wrocław: Ossolineum, s. 7-35.
- Goddard, C. & A. Wierzbicka (eds.) 1994. *Semantic and Lexical Universals*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Grabowski, J., P. Weiss 1996. Words and Concepts. The prepositional inventory of languages: a factor that affects comprehension of spatial prepositions. I: Katarzyna Jaszczołt & Ken Turner (eds.), *Contrastive Semantics and Pragmatics*, Vol. 1: *Meanings and Representations*. Pergamon (Elsevier Science). Vol. 18 of *Language Sciences*.
- Gumperz J., S. Levinson (eds.) 1996, *Rethinking linguistic relativity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnson M., G. Lakoff 1980. *Metaphors We Live by*. Chicago: The University of Chicago.
- Kibrik A. Je. 1970. K tipologii prostranstvennyh značenij, I: V. A. Zvegintsev (utg.), *Jazyk i čelovek*, Moskva.
- Klebanowska B. 1971. *Znaczenia lokatywne polskich przyimków właściwych*, Wrocław: Ossolineum.
- Kudzinowski Cz. 1978. *Gramatyka języka fińskiego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Levý J. 1998. Konstnärlig stil och „översättarstil”. I: L. Kleberg (red.), *Med andra ord. Texter om litterär översättning*. Stockholm: Natur och Kultur, s. 156-171.
- Lyons J. 1977. *Semantics*. Vol. 1-2. London: Cambridge University Press.
- Maciejewski, W. 1996. *O przestrzeni w języku. Studium typologiczne z językiem polskim w centrum*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Miller G. A., P. N. Johnson-Laird 1976. *Language and Perception*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press & London: Cambridge University Press.
- Norén A., 1904. *Vårt språk*, Bd 5: *Betydelselära*. Lund.
- Ruke-Dravina V. 1978. Local Expressions in Modern Latvian. I: F. de Sivers (ed.), *Structuration de l'espace dans les langues de la Baltique Orientale*. LACITO-documents, Paris: SELAF, s. 47-55.
- Schooneveld, van, C. H. 1978. Semantic transmutations. Prolegomena to a Calculus of Meaning. Vol. 1: *The Cardinal Semantic Structure of Prepositions, Cases, and Paratactic Constructions in Contemporary Standard Russian*. Phylsardt.
- Schröder, J. 1986, *Lexikon deutscher Präpositionen*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- Sjöström, S. 1990. *Spatial Relations*. Göteborg: Department of Linguistics, University of Göteborg.
- Strzelecka, E. 1988. Svenska rumsliga verbpartiklar och deras polska motsvarigheter. *Nysvenska studier* 68, s. 57-74.
- Talmy, L. 1983. How language structures space. I: H. Pick, L. Acredolo (eds.), *Spatial Orientation: Theory, Research and Application*. New York: Plenum Press, pp. 225-320.
- Ucherek, E. 1991. *Polsko-francuski słownik przyimków*. Warszawa: PWN.
- Underhill R. 1976. *Turkish Grammar*. Cambridge Mass.: The MIT Press.
- Verhaar J. W. M. (ed.) 1969-1972. *The Verb 'Be' and Its Synonyms*. Vol. 1-5, Dordrecht: D. Reidel.
- Weinsberg A. 1973. *Przymyki przestrzenne w języku polskim, niemieckim i rumuńskim*. Wrocław: Ossolineum.
- Wierzbicka, A. 1969. *Dociekania semantyczne*. Wrocław: Ossolineum.
- En del av exempel i artikeln har hämtats från:
- Johannisson T., K.G. Ljunggren, 1977. *Svensk handordbok. Konstruktioner och fraseologi*. Nacka: Esselte.